Переклад Віктора Гуменюка

ДІЙОВІ ОСОБИ

Король Генріх VI.

Гемфрі, герцог Глостер, його дядько.

Кардинал Бофорт, єпископ Вінчестерський, двоюрідний дід короля.

Річард Плантагенет, герцог Йорк.

Едвард

> його сини.

Річард

Герцог Сомерсет

Герцог Сеффолк

Герцог Бекінгем

> прибічники "рроля.

Лорд Томас Кліффорд

Джон Кліффорд,

його син

Граф Салвбері

> прибічники Йорка.

Граф Уорік

Лорд Скелс, комендант Тауера,

Лорд Сей.

Сер Гемфрі Стаффорд.

Вільям Стиффорд, його брат.

Сер Джон Стенлі.

Вокс.

Метью Гофф.

Капітан корабля.

Шкіпер.

Штурман.

Водді Вітмор,

Двоє дворян, взятих у, полон разом із Сеффолком.

Юм та Саутвел, священики.
Болінгброк, чаклун.
Дух, викликаний Болінгброком.
Томас Горнер, зброяр.
Пітер, його підмайстер.
Писар із Чатема.
Мер Сент-Олбенса.
Сімпкокс, шахрай.
Двоє вбивць.
Д'жек Кед, бунтівник.
Джордж Бевіс
Джон Голленд
Дік, різник — прибічники— Кеда.
Сміт, ткач
Майкл
Александер Айден, кентський дворянин.
Королева Маргарита, дружина Генріха VI.
Елеонора, герцогиня Глостереька.
Марджері Джорден, відьма.
Дружина Сімпкокса.
Лорди, леді, слуги, прошчі, міські старшини, герольд, кат, шериф і сторожа,
городяни, підмайстри, сокольники, варта, солдати, гінці та інші.
Місце дії — Англія.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Лондон. Тронна зала в королівському палаці.
Фанфари, потім гобої.
З одного боку входять король Генріх, герцог Глостер, Солсбері, Уорік та кардинал Бофорт, з другого — королева Маргарита, Сеффелк, Йорк, Сомерсет, Бекінгем та інші.
Сеффолк Владарю! Я, за повелінням вашим,
У Франції принцесу Маргариту
Як ваш повірений вам за дружину

Узяв; у Турі, місті древнім, славнім,
При королях Французькім, Сіцілійськім,
При герцогах Бретонськім, Калабрійськім,
І Алансонськім, й Орлеанськім; графах
(їх сім було), дванадцятьох баронах
І двадцятьох єпископах для вас
Узяв я шлюб. Схиляюся смиренно,
Хай бачать Англія й поважні пери —
Передаю права на королеву
До рук щонайдостойніших того,
Чию велику тінь я зображав.
Де дарував васал дарунок кращий?
Де кращу королеву брав король?
Генріх Встань, Сеффолку. Вітаю, королево!
Найкраще виявлю свою любов
Цілунком ніжним. Господи, що дав
Мені життя, дай серцю щиру вдячність!
В обличчі цім чарівнім ти явив
Моїй душі земних розкошів світ;
Нехай же нас кохання поєднає.
Маргарита Великий Англії королю, славний
Владарю, повелителю мій любий!
Вдень і вночі, у снах і наяву,
В оточенні вельможнім і при чотках
Вела я з вами подумки розмову,
Що надала одваги вас вітати
Нехитрими словами — скласти їх
Допомогло уму щасливе серце.
Генріх Яка краса!.. Одначе обернула
Ця мила мова, мудра і велична,
Захоплення на. радість, що до сліз
Розчулює. І серце повне втіхи!
Тож привітайте всі мою любов.
Всі Живи, владарко, славна Маргарито!
Маргарита Ми вдячні всім.

Фанфари.
Сеффолк Протекторе шановний, зачитайте
Усі статті угоди ось цієї,
Що поміж нашим королем і Карлом
Засновує півторарічний мир.
Глостер
(читає)
По-перше, погоджено між королем Французьким
Карлом та Вільямом Де-Ла-Пулем, маркізом Сеффолком, послом
Генріха, короля Англійського, що згаданий Генріх бере за дру-
жину принцесу Маргариту, дочку Рене, короля Неаполя, Сіцілії
і Єрусалиму, і вінчає її королевою Англії не пізніше тридцятого
цього травня. Далі, герцогство Анжу і графство Мен будуть звіль-
нені від військ і передані королю, батькові її...
Генріх Що сталось, дядьку?
Глостер Вибачте, владарю,-
Біль серце стис мені і потьмяніло
В очах... Не можу я читати далі.
Генріх Ви, дядьку Вінчестер, читайте далі.
Кардинал
(читає)
Далі, між ними домовлено, що герцогство Анжу
і графство Мен будуть звільнені від військ і передані королю,
батькові її, а вона буде "припроваджена власним коштом короля
Англії, без посагу".
Генріх Ми згодні. Стань, маркізе, на коліна;
Ти перший герцог Сеффолк відтепер.
Прийми цей меч. А вас, кузене Йорк,
Від регентства французького звільняєм
На строк, в угоді вказаний. Ми вдячні
Вам, дядьку Вінчестер, вам, лорди Глостер,
йорк, Бекінгем, Уорік, Сомерсет
І Солсбері, і всім, що як належить
Ви вшанували нашу королеву.
Ходім же. Все зробіть, щоб якнайшвидше

її коронування відбулось.
Король Генріх, королева Маргарита і Сеффолк виходять,
Глостер Хоробрі пери, Англії опора,
Вам герцог Гемфрі виповість свій жаль,
Бо й ваш це жаль, і Англії всієї.
Хіба не змарнував брат Генріх юність,
Одвагу, гроші і людей на війни?
Хіба не ночував у чистім полі,
В зимову холоднечу й літню спеку,
Щоб Францію відстояти — свій спадок?
Чи не напружував брат Бедфорд розум,
Щоб хитрістю здобуте вберегти?
Й самі ви, Сомерсет і Бекінгем,
Йорк мужній, Солсбері, герой Уорік,
У Франції й Нормандії замало
Отримали рубців? А дядько Бофорт
І сам я з вченими людьми держави
Не засідали з рання і до ночі,
Не думали-гадали, не старались,
Щоб завжди нам французи підкорялись?
Чи не вінчали ще малям в Парижі
Його величність ворогам на зло?..
О пери Англії, цей шлюб — ганьба!
Знеславить вас одруження фатальне,
З книг пам'яті наймення постира,
Щоб не лишилося про вас і згадки,
Спотворить свідчення звитяг, усе
Зруйнує, мов нічого й не було.
Кардинал Мій небоже, чому така тривога
І велемовність? Франція ще наша,
Й ніколи ми її не віддамо.
Глостер Не віддамо — якщо зумієм, дядьку,
Але замало в нас на це надій.
Всім заправляє герцог-новачок:
Віддав маєтності Анжу і Меи

Вія бідняку Рене, чий пишний сан
Не в'яжеться з порожнім гаманцем.
Солсбері Клянуся тим, хто смерть прийняв за всіх,
Ті землі — від Нормандії ключі.
Чому Уорік, син мій мужній, плаче?
Уорік З жалю, що втрачено ключі тепер.
Коли б надію мав їх повернути,
Не сльози ллялися б, а вража кров.
Анжу і Мен! Я землі ці здобув,
Руками власними завоювавши,
Й міста, що коштували ран мені,
Зі словом миру віддано назад!
Mort dieu! *
Иорк Хай все лихе пізнає Сеффолк цей,
. Що войовничий острів наш знеславив!
Я б радше серце ворогам дав вирвать,
Аніж на преганебну спілку цю
Погодився. Англійські королі
Без золота, без посагу дружин
Не брали. Генріх же віддав своє
Гз безприданницею одружився.
Глостер А хто й коли подібні жарти чув:
П'ятнадцяту частину хоче Сеффолк
За те, що клопотавсь і віз її!
У Франції нехай би й далі скніла,
Аніж...
Кардинал Ви надто розпалились, лорде Глостер,-
Адже була це воля королева.
Глостер Мій лорде Вінчестер, що в вас на думці,
Я знаю. Вас не так мої слова
Тривожать, як моя присутність тут.
Злість визира, святеннику пихатий,
Гнів на твоїм обличчі! Як лишуся
Ще трохи, давню сварку знов почнем.
Прощайте, лорди. Втратимо, кажу,

Всю Францію, не тільки Мен й Анжу.
(Виходить)
Кардинал Який розлючений пішов протектор!
Ви добре знаєте — він ворог мій,
Та що там мій — він спільний ворог наш
І королю, боюсь, не щирий друг.
* Клянуся смертю господа (фр.).
Міркуйте, лорди,— він найближчий кревний,
Англійської корони спадкоємець.
Якби імперію взяв Генріх з віном,
Всі західні багаті королівства,
Лорд був би невдоволений і цим.
Все зважте, хай улесливі слова
Сердець вам не вчарують, не присплять
Вам розум. Хоч простолюд любить Гемфрі
І зве його: "Наш добрий герцог Ґлостер!"
В долоні плеще й голосно гукає:
"Хай вашу світлість береже господь!
Благословен будь, Гемфрі, герцог наш!"
Все ж, незважаючи на цей єлей,
Боюся, він протектор небезпечний.
Бекінгем Та й зрештою, чого це він протектор?
Король не хлопчик — може править сам.
Кузене Сомерсет, прошу підтримки,
До нас пристане герцог Сеффолк — швидко
Ми висадимо Глостера з сідла.
Кардинал Важлива справа зволікань не терпить,
Тож я — до лорда Сеффолка мерщій.
(Виходить)
Сомерсет Кузене Бекінгем, хоч нас не тішать
Погорда і поважний титул Гемфрі,
Пихатого пильнуймо кардинала,
Адже це найнестерпніший зухвалець
Серед усіх вельмож у королівстві;
Не Глостер буде правити, то він.

Бекінгем Протектором ти будеш, Сомерсете,
Чи я, на злість і Гемфрі, й кардиналу.
Бекінгем і Сомерсет виходять.
Солсбері Пішла пиха, за нею — честолюбство.
В той час, як дбають про своє вони,
Нам про державу дбати слід. Ніколи
Не бачив я, щоб Гемфрі, герцог Глостер,
Поводивсь, як не личить можновладцю.
Та бачив, що пихатий кардинал
Скоріше мов солдат, а не церковник,
Неначе всім він пан, зарозуміло,
По-розбишацьки лаявся, нічим
Не схожий був на діяча держави.
Уоріку, ти, втіхо літ моїх!
Твої діяння, прямота, гостинність
Тобі загальну здобули любов,'-
Хіба що герцог Гемфрі в більшій шані.
Мій брате Йорк, за те, що ти навів
Належний лад в Ірландії, а ще
За подвиги (як регент короля
Ти їх у серці Франції здійснив)
Тебе боїться і шанує люд.
Єднаймось для загального добра!
Гординю Сеффолка і кардинала
Впокоримо, придушимо; пиху
Вкоротим Сомерсету й Бекінгему.
Сприяймо якомога справам Гемфрі,
Добробут краю — ось його мета.
Уорік Уорік богом свідчиться: добробут
Вітчизни любої — для нього все!
Иорк Те саме каже Йорк,
(убік)
і з більшим правом.
Солсбері Спішімо та про головне подбаймо!
Уорік О батьку, головне — це Мен, здобутий

Моєю головою і руками;
Його б я тільки з подихом останнім
Віддав. Говорите про слушну мить,
А я — про Мен; не поверну — не жить.
Уорік і Солсбері виходять.
Йорк Французам віддано Анжу і Мен,
Париж утрачено, і через те
Й Нормандія на волосинці висить.
Уклав угоду Сеффолк, і її
На радість Генріху схвалили пери.
Два герцогства віддати за принцесу!
Докори марні — що до цього їм?
Адже вони не власне віддають.
Так не цінують здобичі пірати,
Повіям роздають, купують друзів,
Як лорди, бенкетують, поки все
Не спустять, а господар бідолашний
Оплакує добро, ламає руки,
Хитає головою і тремтить:
Грабують, ділять все, а він свого,
Рокований на голод, не торкнеться.
І Йорк страждає так, язик кусає —
Його земля з торгів іде. Англійське,
Французьке та Ірландське королівства
Так увійшли у плоть мою і кров,
Як той вогонь Алфеї, що, поліно
Пожерши, з'їв і серце Мелеагра.
Французам віддано Анжу і Мен!
Це вість гірка — на Францію надіявсь,
Як на англійську землю благодатну.
Час прийде — йорк доможеться свого.
До Невілів пристану і любов
До Гемфрі зображу, а при нагоді
Й корони добиватимусь. Давно
Націлився я на золоту мішень!

Ланкастер прав моїх не загребе,
Не вдержить скіпетра в руці дитячій,
Не зносить діадеми на чолі,
Він не володар швидше, а церковник.
Тож, Йорку, крийсь до певної пори,
Стеж і пильнуй, коли всі інші сплять,
В державні таємниці проникай;
Коли ж насититься любов'ю Генріх
З дружиною занадто дорогою,
А Гемфрі з перами у чвари вгрузнуть,-
Молочно-білу підніму троянду,
Яка повітря пахощами сповнить,
Герб Йорка на знамені понесу,
З Ланкастерами у бою зітнуся
І змушу Генріха віддать вінець!
В його правлінні — Англії кінець.
(Виходить)
СЦЕНА 2
Кімната в домі герцога Глостера.
Входять Гемфрі І його дружина Елеонора, герцогиня Глостерська.
Герцогиня Чом голову схилив мій муж, мов колос
Під щедрим тягарем Церери? Чом
Не радий світові і супить брови
Великий герцог Гемфрі? І чого
Вп'яв сумно очі в землю й зосередивсь
На тім, що наче тьмарить зір йому?
Що бачиш? Генріхову діадему
В оправі найпочеснішій у світі?
Ну, хмурся, голову схиляй — вінець
Сам з'явиться у тебе на чолі.
Ти до корони руку простягни.
Що, закоротка? Простягну й свою,
Вдвох знімемо оздобу золоту,
Зведем до неба очі і ніколи
Додолу не опустимо, землі

Найменшим поглядом не удостоїм.
Глостер О Нелл, чарівна Нелл! Як любиш мужа,
Черву думок пихатих прожени;
Як Генріхові я лихе намислю,
Племіннику й володарю моєму,
Нехай із думкою цією прийде
У І смерть. Який-бо сон лихий я бачив!
Герцогиня Сон? Розкажи, і я розвію смуток,
Свій вранішній приємний сон згадавши.
Глостер Немов цей жезл, ознаку влади, хтось
Переламав (не пам'ятаю, хто,
Але, гадаю, був то кардинал),
: І голови стирчали на уламках г-
Збулись їх герцог Едмунд Сомерсет
І герцог Сеффолк, Вільям Де-Ла-Пуль.
Бог відає, що сон такий віщує...
Герцогиня Облиш! Він означає тільки те,
Що як в гаю твоїм хтось зломить прутик,
То збудеться, зухвалець, голови.
Тепер послухай, герцогу мій любий;
Мені ж наснилось, наче я сиділа
На троні у Вестмінстерському храмі,
Де королів і королев вінчають,
І Генріх з Маргаритою уклінно
Мені вінець поклали на чоло.
Глостер Елеоноро, висварити мушу
Тебе, зарозумілу ще й лиху;
Чи ти не друга дама в королівстві
1 не протектора дружина люба?
Чи не для тебе всі утіхи світу,
Аби ти тільки здумала про них?
І хочеться тобі кувати зраду,
Щоб чоловіка скинути й себе
З вершини до ганебного підніжжя?
Іди собі, не хочу далі слухать.

Герцогиня За що, мій лорде? Через сон якийсь
Так гнівитеся на Елеонору?
Що ж, сни таїтиму в собі й не буду
Насварена.
Глостер Ну, не гнівись,— я знов полагіднів.
Входить гонець.
Гонець Протекторе шановний, наш владар
Вас бачити в Сент-Олбенсі хотів би,-
Там буде полювання королівське.
Глостер Іду. Ходімо, Нелл. Чи ти за нами?
Герцогиня Так, любий, я слідом за вами їду.
Глостер і гонець виходять.
Йти мушу не попереду — слідом,
Коли такі думки нікчемні в Гемфрі.
Та бувши королю найближчим кревним,
Я спотикання камені змела б
І шлях по обезглавлених тілах
Проклала б. Жінка я, та не слабка,
Щоб роль зіграти на кону Фортуни.
Гей, де ти там? Сер Джон! Та не лякайсь,
Ми наодинці тут, лиш ти і я.
Входить Ю м.
Юм Хай береже господь величність вашу!
Герцогиня Що кажеш ти? Величність? Я — лиш милість.
Юм Та милість бога і поради Юма
Підвищать, ваша милість, титул ваш.
Герцогиня Що кажеш, чоловіче? Радився ти
З Марджері Джорден, відьмою старою,
Та Болінгброком, першим чаклуном?
І згодились вони допомогти?
Юм Так, обіцяли показати вам
Із-під землі покликаного духа,
Він відповість на всі ті запитання,
Які йому поставить ваша милість.
Герцогиня Гаразд, я запитання обміркую.

Приїдемо з Сент-Олбенса й тоді
Побачимо, як здійсниться це все.
Ось, Юме, нагорода — на, розважся
Зі спільниками в справі цій важливій.
Герцогиня виходить.
Юм Повеселюсь на гроші герцогині,
Ще й як! Але... Стривай-но, сер Джон Юм.
Стули уста й ні слова, тільки — цить!
Все вимагає тиші, таїни.
Елеонора золото за відьму
Дала — його ж я взяв би і за чорта.
Та золото пливе ще й з інших рук.
Сказати страшно — все ж хоч сам собі
По щирості признаюсь: кардинал
І Сеффолк, новоспечений наш герцог,
Пиху Елеонори врахувавши,
Мене її підбити найняли
На чародійство це, для неї згубне.
Хоч кажуть: "Шахраю навіщо й маклер?" —
Я Сеффолків і кардиналів маклер.
Цить, Юме, цить, бо ти ще скажеш: "Сеффолк
І кардинал — два спритні шахраї".
А втім — це правда. Ох, боюсь, що врешті
Крутійство Юма згубить герцогиню,
А через неї й герцог упаде.
Мене ж за все винагорода жде.
(Виходить)
СЦЕНА 3
Лондон. Кімната в палаці.
Входять прохачі, серед них Пітер, підмайстер зброяра.
1-й прохач Панове, станьмо ближче. Лорд-протектор
от-от має тут пройти; тоді ми й подамо йому наші супліки.
2-й прохач Нехай же бог його боронить, добродійника! Хай
господь його благословить!
Входять Сеффолк і королева Маргарита.

1-й прохач Це, здається, він, і королева з ним. Підійду перший.
2-й прохач Назад, дурню! Це ж герцог Сеффолк, а зовсім не лорд-протектор.
Сеффолк Що, друже, ти чогось від мене хочеш?
1-й прохач Перепрошую, мілорде, я подумав, що ви — лорд-протектор.
Маргарита
(читає)
"Лорду-протектору". То у вас прохання до його милості? Дай-но гляну. Ти про що?
1-й прохач У мене, якщо ваша ласка, скарга на Джона Гудмена, слугу пана кардинала; він забрав у мене будинок, і землі, й жінку — все.
Сеффолк І жінку? Це й справді прикро. А ти про що? Що тут?
(Читає)
"На герцога Сеффолка, що обгородив громадські вигони в Мелфорді". Що це означає, шановний пройдисвіте?
2-й прохач Ох, пане, я лише бідний прохач від усього нашого міста.
Пітер
(подаючи скаргу)
Скарга на господаря мого, Томаса Горнера, що сказав, буцімто герцог Йорк — законний спадкоємець корони.
Маргарита Що таке? Герцог Иорк сказав, ніби він законний спадкоємець корони?
Пітер Хто? Мій господар? Ні, далебі, ні. Мій господар сказав, буцімто герцог Иорк — спадкоємець, а король — загарбник престолу.
Сеффолк Гей, хто там?
Входять слуги.
Візьміть цього молодця і негайно приведіть під вартою його господаря.
(До Пітера)

Розкажеш усе докладно при королі.
Слуги з Пітером виходять.
Маргарита А щодо вас, любителів протекцій
І захисту протекторових крил,-
Ідіть і знов пишіть йому супліки.
(Рве петиції)
Негідники! Геть! Сеффолку, женіть їх.
Всі Ходім, ходім відціль.
Прохачі виходять.
Маргарита Мій лорде Сеффолк, що це за манери
И звичаї при англійському дворі?
Так правлять на Британських островах
І поважають владу короля?
Що, й далі Генріх буде підопічним,
А кермуватиме понурий Глостер?
Я, титулом і правом королева,
Коритись маю герцогові? Ні!
Знай, герцогу: як ти у славнім Турі
Бивсь на турнірі за мою любов
І полонив серця французьких дам,
Гадала я, що Генріх теж, як ти,-
Відважний, і галантний, і ставний.
Та він до святості душею прагне,
Відлічує на чотках молитви,
його бійці — апостоли й пророки,
А зброя — вислови з духовних книг.
Його арена — келія затишна,
Його любов —— ікони. Як на мене,
його б годилось папою обрати,
До Рима відпровадити мерщій
Та увінчать чоло вінцем потрійним —
Було б це святості його достойно.
' Сеффолк Потерпіть, володарко. Я сюди
Привіз вас, тож і докладу зусиль,
Щоб в Англії вам радісно жилося.

Маргарита Тут, крім протектора, ще Бофорт — владний
Церковник; Сомерсет і Бекінгем,
Йорк буркотливий. І найменший з них
Сильніший в Англії від короля.
, Сеффолк Та з них найдужчий має менше сили,
Ніж мають Невіли в країні цій.
Уорік, Солсбері — не прості пери.
Маргарита Але мене дратує більш за всіх
Протектора дружина гордовита.
Так лине між придворних дам, немов
Імператриця, а не герцогиня;
Чужинці дивляться на неї, мов'
На королеву; носить иа собі
Усі прибутки Гемфрі, зневажає
За бідність нас,— і як їй не помститись?
Глумлива ця негідниця безрідна
Якось хвалилась між своїх лакуз,
Що шлейф її найгіршого вбрання
Дорожчий був за ціле королівство
Рене, мого татуся, поки Сеффолк
Не дав йому два графства за дочку.
Сеффолк Владарко, я зловлю її на клей:
Зібрав такий знадливий хор пташок,
Що прилетить вона пісень послухать
І вже не зніметься тривожить вас.
її облиште, слухайте мене —
Наважуюсь вам радити. Хоч ми
І недолюблюємо кардинала,
Все ж мусим з ним і з лордами єднатись,
Аж поки герцог Гемфрі не впаде.
А щодо Йорка, то недавня скарга
Навряд щоб користь принесла йому.
Так викорінимо по черзі всіх,
І владно станете ви до керма.
Входять король Генріх та Йоркі Сомерсет, розмовляючи між со-

бою, а також герцог Глостер із герцогинею, кардинал Б о —
форт, Бекінгем, Солсбері, Уорік.
Генріх Однаково, чи Йорк, чи Сомерсет,-
І той, і той мене задовольняє.
Йорк Як Йорк у Франції погано правив,
Нехай відмовлять в регентстві йому.
Сомерсет Коли того не гідний Сомерсет,
йорк буде регентом — я поступлюсь.
Уорік Якщо, можливо, й гідна ваша милість,
Все ж безсумнівно, що гідніший Йорк.
Кардинал Помовч, Уоріку, хай вищі скажуть!
Уорік В бою за мене кардинал не вищий.
Бекінгем Уоріку, тут всі за тебе вищі.
Уорік Але Уорік може стать найвищим.
Солсбері Спокійно, сину! Лорде Бекінгем,
У чому ж перевага Сомерсета?
Маргарита У тім, що так завгодно королю.
Глостер Владарко, виріс вже король і може
Судити сам. Це не жіноча справа.
Маргарита Як виріс він, що змушує вас бути
Протектором величності його?
Глостер Володарко, протектор я країни;
Звелить король — і я лишу посаду.
Сеффолк Лиши, а ще свого зухвальства збудься.
Відколи ти король (хіба ж не правда?),
Країна до загину йде щодня,
Дофін за морем нас перемагає,
Всі пери й знатні люди королівства,
Немов раби, у тебе під п'ятою.
Кардинал Ти виснажив простолюд і несито
Всі скрині духівництва обібрав.
Сомерсет Твої палаци, шати герцогині
Немало коштують скарбниці нашій.
Бекінгем Твоя жорстокість при каранні винних,
Що міру перевищила закону,

Передає тебе у власть закону.
Маргарита Ти торгував у Франції містами
Й посадами; підтвердиться підозра —
Тоді покрутишся без голови.
Глостер виходить.
(Впускає віяло)
Дай віяло! Що, кралечко, не можеш?
(Дає герцогині ляпаса)
Ох, вибачте, мадам. Це ви були?
Герцогиня Так, я! Якби, чужинко гордовита,
Я нігтями лиця твого дістала,
Там написала б заповідей десять!
Генріх Це ж мимохіть вона, тітусю люба!
Герцогиня Еге ж!.. Королю, зваж; тебе сповиє
Вона, щоб бавитись, немов дитям.
Але дарма: хоч править тут спідниця,
Мене ніхто безкарно не образить.
(Виходить)
Бекінгем Я слідом, пане кардинал. Простежу,
Що робить Гемфрі. Збуджена вона,
І гнів її острог не потребує,
Сама примчить галопом до загину.
(Виходить)
Повертається Глостер.
Глостер Тепер, як, прогулявшись у дворі,
Свій гаів пвгамувае я, то вернувся
Вести розмову про державні справи.
А щодо ваших звинувачень аліси"х,
їх доведіть — і я скорюсь закону;
Хай бог т"к береже мене, як вірно
Люблю країну нашу й короля!
Але вернімося до наших справ.
Отож кажу я: краще, мій владарю,
Щоб регентом у Франції був йорк.
Сеффолк Дозвольте, перше ніж робить нам вибір,

Я наведу вам докази вагомі
Того, що йорк буть регентом не гідний.
Йорк Я, Сеффодау, скажу, у чім вришпа:
По-перше, я пихи тобі не тішу,
А ще, коля призначити мене,
То .Сомерсет мене не иустить звідси,
Ні грошей, ні спорядження не давши,
Покіль дофін всю Фірашшю *ге візьме.
Вже танцював я щд йгато дуду,
І відняли Париж у нас французи.
Уорік Я це засвідчую — останній зрадник
Не брав на себе більшої ганьби.
Сеффолк Вгамуйсь, Уоріку затятатЙ
Уорік Взірцю пихи! Чого мене гамуєш?
Слуги Сеффолка вводять Горн*р,а і Піте;р-а.
Сеффолк Бо тут є звинувачений у зраді.
Дай боже виправдатись лорду Йорку!
Йорк Це хто ж тут Йорка в зраді звинуватив?
Генріх Про що ти, Сеффолку? Це хто такі?
Сеффолк Ось, владарю: господаря свого
Цей чоловік у зраді звинуватив.
Казав той: Річард, герцог Йорк,— то справжній
Англійської корони спадкоємець,
А вас загарбником назвав, королю.
Генріх Скажи, ти говорив таке?
Горнер З дозволу вашої величності, я зроду не казав
і не думав нічого такого. Бог свідок, цей негідник несправедливо
звинуватив мене.
Пітер
(виставляючи долоні)
Присягаюся, лорди, всіма своїми пальцями, він
казав це мені якось увечері на горищі, коли ми чистили лати лор-
да йорка.
Йорк Паскудний, ниций гнойовик! Лайдак!
Таж голову зніму за цю намову!

Прошу я вас, володарю, піддати
Його усій суворості закону.
Го-рнер Ох, володарю, повісьте меие, якщо я коли казав
таке! Мене звинувачує мій підмайстер. Днями я покарав його
за провину, і він навколішки поклявся сквитатися зі мною. У мене
є тому певні свідки, тож благаю вашу величність: не губіть чесної
людини, яку марно звинувачує негідникГ
Генріх Що, дядечку, нам тут закон підкаже?
Глостер Я розсудив би так:
Коли підозра падає на Йорка,
Буть Сомерсету регентом французьким;
Цим двом нехай призначать день двобою
В належнім місці — маємо ж підозру,
Що все це — лиш слуги лиха намова.
Такі закон і Глостерова думка.
Генріх Хай буде так. Мілорде Сомерсет,
Вас регентом французьким призначаєм.
Сомерсет Я вам уклінно дякую, владарю.
Горнер А я охоче стану на двобій.
Пітер Змилудагеся, мілорде, я не можу битись! Заради
бога, зжальтесь! Людська злоба мете долає. О боже," помилуй
мене! Я не спроможний завдати— жодного удару. О боже, мені
погано!
Глостер Не будеш битися — тебе повісять.
Генріх Гетьу до в'язниці їх.! h поєдинок —
В наступнім місяці, в останній день.
Проведемо тебе ми, Сомерсете.
Фанфари.
Виходять.
СЦЕНА 4
Сад герцога Глостера.
Входять Марджері Д ж орден, Юм, Саутвел таБолінгброк.
Юм Ходімо, панове! Герцогиня, кажу вам, хоче по-
бачити, як ви здійсните ваші обіцянки.
Болінгброк У нас, пане Юм, усе готове. То її милість зво-

лить чути й бачити наші заклинання?
Юм Авжеж! Не бійтесь, вона відважна.
Болінгброк Я чував, що вона жінка незламного духу, та все-таки краще, пане Юм, щоб ви були при ній нагорі, поки ми клопотатимемось унизу. Отож прошу, йдіть із богом, залиште нас.
Юм виходить.
Матінко Джорден, припади до землі. А ти, Джоне Саутвел, приготуйся; будемо починати.
Нагорі входить герцогиня Глостерська, за нею Юм.
Герцогиня Чудово, мої, шановні! Ласкаво прошу. Починайте— що швидше, то краще.
Болінгброк Стривайте! Чаклуни свій знають час.
Глибока ніч, ніч темна, тиха ніч,-
Спалили Трою о такій порі,
Коли сова кричить і виє пес,
Витають духи, потойбічні тіні
Встають з могил,— оця пора для нас.
Сидіть спокійно; той, кого прикличем,
У зачарованому буде колі.
Вони виконують належні обряди, креслять коло.
Болінгброк чи Саутвел читає "Conjuro te" * тощо.
Страшенно гримить і блискає. Врешті постає Дух.
Дух Adsum**.
Марджері Аснато!
В ім'я господнє (змушує тремтіти
Тебе могуть його) відповідай.
Ти підеш звідси, як усе розкажеш.
* Заклинаю тебе (лат.),
** Я тут (лат.).
Дух Питай, що хочеш, тільки відпусти!
Болінгброк
(читає з паперу)
"Найперш про короля. Що буде з ним?"
Дух Живий той герцог, що державця скине,

Одначе він переживе його
І від насильної загине смерті.
Поки Дух говорить, Саутвел записує його відповіді.
Болінгброк "Що Сеффолку в майбутньому судилось?"
Дух Йому погибель води принесуть.
Болінгброк "Що герцога спіткає Сомерсета?"
Дух Хай уникає замків.
Йому безпечніш буде на рівнинах,
Ніж там, де замки височать.
Закінчуй, бо несила вже терпіти.
Болінгброк Геть! В морок, у геєну вогняну
Щезай, нечистий!
Грім і блискавка. Дух щезає.
Швидко входять Йорк та Бекінгем із вартою.
Йорк Схопіть цих зрадників і їх начиння.
Таки застукали тебе ми, відьмо!
Ви, леді, тут? Король і вся держава
Вам зобов'язані за ці старання;
Без сумніву, вшанує гідно вас
За послуги ці славні лорд-протектор.
Герцогиня Таж послуги шкідливіші твої
Для короля, наклепнику. Пусті
Твої погрози.
Бекінгем Як пусті? А це?
(Показує їй папери)
Геть виведіть і міцно їх замкніть,
Тримайте нарізно. Ви з нами, леді.
Гей, Стаффорде, бери її!
Герцогиня і Юм під вартою виходять.
Покажем ваші іграшки судді.
Всі — геть!
Варта з Саутвелом, Болінгброком та іншими виходить.
йорк її ви, лорде, вистежили справно,
Цей випадок якраз до речі нам.
Погляньмо на диявольське ндоннння...

Що маєм тут?
"Живий той герцог, щ© державця скине,
Одначе він переживе його
І від "асильмої загине смерті".
Це так, немов:
Aio te, Aeacida, Romanes vincere posse *.
Ну, а далі?
"Що Сеффолку в майбутньому судилось? —
Йому щогибеяь води принесуть.-
Що лердола спіткає Сомерсетя? —
Хай уникає замків.
Йому безпечніш буде на рівнинах,
Ніж там, де замки височать".
Ну, ну, мілорди!
Нелегко віщування ці здобуто
Й .нелегко їх збагнути.
Король тепер прямує на Сенх-Олбенс,
З ним чоловік цієї леді. Вість
Домчить туди із швидкістю шня
Й протектору сніданок зіпсує.
Бекінгем Прошу я вашу милість, лорде Йорк,
Мене пошліть — ну ж нагороду дасть.
Иорк Будь ласка, лорде. Хто там €?
Входить слуга.
Проси до мене на вечерю завтра
Уоріка та Солсбері. Ходімо.
Виходять.
* Див. переклад у коментарях, с. S16.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Сент-Олбевс.
Входять король Генріх, во>р-о>ле"з Мартзрита, Глостер, кардинал Бофорт і Сеффолк,
Сокольники гукають на птахів.

Маргарита Ах, лови птиць плавучих! Вірте, лорди;
Сім літ розваги кращої не знала,
Хоч, закладаюся,— цей дужий, вітер
Не дав старому Джонові злетіть.
Генріх
(до Глостера)
Та як шугнув, мілорде, сокіл ваш —
Він вище всіх злетів у піднебесся!
Такими бог зробив свої творіння —
Птахи і люди прагнуть висоти.
Сеффолк Не дивина, владарю, що злітають
Так високо протектора птахи.
Бо здазють: висоти й господар прагне,
Думками вище сокола сягає.
Глостер Мілорде* тільки той, хто ниций духом,
Не може знятись над пташиний лет.
Кардинал Тож я й гадаю: пнеться він за хмари.
Глостер А вам не хочеться, мій кардинале,
Мерщій податися на небеса?
Генріх В ясну скарбницю вічного блаженства!
Кардинал Тобі земля як небо, ти в корону —
В жаданий скарб — уп'яв думки і очі.
Страшний протекторе, підступний пере,
Облещуєш державу й короля!
Глостер Занадто щось зухвала ваша святість!
Tantaene animis caelestibus irae? *
* Чи можливий такий великий гнів у душах, що при-
святили себе небу? (Лат.)
Церковник розпалився! Як поєднати
Із благочестям, дядечку, злобу?
Сеффолк Це не злоба. Інакше неможливо
З таким поганим пером сперечатись.
Глостер Як— хто, мілорде?
Сеффолк Та оце як ви.
Не вельми ображайтесь, ваша милість.

Глостер Вся Англія твоє нахабство знає.
Маргарита І честолюбство Глостера.
Генріх Прошу,
Ти не підбурюй перів, королево.
Хто прагне миру, той благословен.
Кардинал Я прагну встановити мир, здійнявши
Меч проти Гемфрі,— я благословен!
Глостер
(стиха, до кардинала)
Я, дядечку святий, повір, не проти!
Кардинал
(стиха)
Ну, зважся.
Глостер
(стиха)
Ти ж посередників не виставляй,
Відповісти за кривду маєш сам.
Кардинал
(стиха)
Та де тобі! Але, як стане духу,
То ввечері, на східному узліссі.
Генріх Про що ви, лорди?
Кардинал Знай, небоже Глостер,
Якби слуга твій птаха не забрав,
Ще полювали б.
(Стиха, до Глостера)
Візьмеш меч дворучний?
Глостер Так, дядьку.
Кардинал
(Стиха)
Все зрозумів? На східному узліссі.
Глостер
(стиха)
Погоджуюсь.
Генріх Про що ви, дядьку Глостер?

Глостер Про полювання. А про що ж іще?
(Стиха, до кардинала)
Клянуся богоматір'ю, стругну попові маківку,
А ні — я не боєць.
Кардинал
(стиха)
Medice, te ipsum *;
Гляди, протекторе, вцілій ти сам.
Генріх Знялась, неначе вихор, ваша лють.
Ця музика пригнічує мене!
Як струни деренчать такі, то де ж
Гармонія? Ану ж я помирю вас.
Входить городянин із Сент-Олбенса з криком:
"Чудо!"
Глостер Це що за крик?
Ти про яке там чудо галасуєш?
Городянин Так, чудо, чудо!
Сеффолк То розкажи про чудо королю.
Городянин Вже півгодини, як прозрів сліпий
Біля гробниці Олбена святого;
Незрячий зроду був цей чоловік.
Генріх Прославмо господа, що вірним дав
У пітьмі світло, в розпачі — розраду!
Входить мер Сент-Олбенса з міськими старшинами, С і м п "
кокс, якого двоє чоловіків несуть у кріслі, та його дружина.
Кардинал Процесією городяни йдуть,
Щоб вам його представити, владарю.
Генріх Як тішиться він радістю земною!
Але примножить зір йому гріхи.
Глостер Сюди, до короля підходьте. Зболить
Його величність говорити з ним.
Генріх Ну, розкажи нам, друже, як це сталось,
Щоб нам за тебе господа хвалити.
То ж як — ти був незрячий і прозрів?
Сімпкокс Сліпий був я від роду, ваша милість.

Дружина Атож, так і було.
* Лікарю, [вилікуй] себе сам (лат.).
Сеффолк Це що за жінка?
Дружина Його дружина, ваша милість.
Глостер Сказала б: мати — правди більш було б.
Генріх Де народився ти?*
Сімпкокс На півночі, у Бервіку, мілорде.
Генріх Ох, бідний! Бог помилував тебе —
Тож слав його невтомно дні і ночі,
Не забувай, що він тебе зцілив.
Маргарита Скажи, мій друже, випадково там
Ти опинився чи прийшов молитись?
Сімпкокс Бог свідок, що молитися. Стократ
І більше голос Олбена святого
Вві сні я чув. Він рік": "Прийди, Сімпкоксе,
На гріб мій, і тоді зцілю Тебе".
Дружина Так, достеменно, я й сама не раз
Той голос чула, так він і гукав.
Кардинал Ти ще й кульгавий?
Сімпкокс Так, помилуй боже!
Сеффолк І як це сталось?
Сімпкокс З— дерева уи-ав.
Дружина Із. єлив", name.
Глостер Ти7 давна сліпий?
Сімпкокс Та зроду/, пане.
Глостер І заліз на сливу?
Сімпкокс Ще замолоду* тільки pas в житті.
Дружина Такг дорога за це він поплатився.
Глостер Тачс ризякиутиі Лаєий ти до слив.
Сімпкокс С*х, пане, це дружині закортіло,
І мусив лізти; нехтувать життям.
Глостер Меткий, шахрай! Та марно метикуєш.
Ну жг очі накажи; заплющ, розплющ.
Здаєтесь, все ж гогаиий маєш зір.
Сімпкокс Ні, богу дякувать, я"нйй, мов день.

Глостер Ну що ж! Якого кольору цей плащ?
Сімпкокс Червоний, ітане" він, мов. кров-.
Глостер Гаразд — а вбрання це, що на мені?
Сімпкокс Як вугіль чорне, як гагат.
Генріх А звідки знаєш ти, який гагат?
Сеффолк Ніколи, певно, він його не бачив.
Глостер Зате плащів, убрань багато бачив.
Дружина Та зроду він не бачив їх, ніколи!
Глостер Скажи, як звуть меж?
Сімпкокс На жаль, ие знаю,, пане.
Глостер Як звуть .його?
Сімпкокс Не зваю.
Глостер А "ото?
Сімпкокс О ні, не знаю, яаяе.
Глостер Як же звуть тебе?
Сімпкокс Оандер Сішнедкс,, вельм"ша<в©вний намє.
Глостер Ти, Сімпкоше., "айбільшай у <авіті ша-Хірай, Якби ти був зроду сліпий, то знав би кольори наших убрань не краще, ніж знаєш наші імена. Зір розрізняє кольори, але вивчити їхні назви відразу — річ неможлива. Панове, святий Олбен сотворив тут чудо, та чи не більшим чудотворцем ібув би той, хто звів би цього каліку на ноги, як ви гадаєте?
Сімпкокс Ох, пане, коли б ви це зуміли!
Глостер Громадяни Сеніг-Олбенса, чи нема у вашому місті катів і тих речей, що звуться канчуками?
Мер €, мілорде, до послуг вашої милості.
Глостер Сюди їх негайно.
Мер Гей, приведи негайно ката, хлопче!
Один із слуг виходить.
Глостер А тепер принесіть ослона.
Приносять ослона.
Ну, чоловіче, коли хочеш уникнути канчуків, стрибай через цього ослона й тікай.
Сімпкокс Ох, пане, я ж і встояти не можу!
Лиш марно познущаєтеся з мене.

©"©дать слуга і кат із канчуком.
Глостер Гаразд, добродію, ми вам вилікуємо ваші ноги.
Гей, кате, всип йому так, щоб перескочив цього ослона.
Кат Слухаю, мілорде. Ану скидай шмаття.
Сімпкокс Ой леле, що ж мені робити? Я ж і встояти не
можу.
Після першого удару ката Сімпкокс перестрибує через ослона і тікає.
Народ
біжить за ним з криком: "Чудо!"
Генріх О боже, бачиш це й так довго терпиш!
Маргарита Сміялась я, коли крутій тікав.
Глостер Догнати шахрая! Схопити шльондру!
Дружина Ах, пане, нас на це штовхнула скрута.
Глостер Хай їх б'ють канчуками по всіх ринках, аж поки
вони дістануться до Бервіка, звідки прийшли.
Мер, кат, дружина Сімпкокса та інші виходять.
Кардинал Явив нам Гемфрі чудо тут велике.
Сеффолк Підскочив і бі'гом побіг каліка.
Глостер Ви ж чудеса ще більші нам являли!
Од вас за день один міста втікали.
Входить Б є к і н г є м.
Генріх Які несеш новини, Бекінгеме?
Бекінгем Тріпоче серце, мовить заважає:
Огидне кодло капосних істот —
їх заохотила і об'єднала
Протектора дружина, герцогиня,
Призвідця зборища і проводирка —
Державі небезпеку накликала.
Були там відьми й чаклуни, яких
На місці злочину схопили ми;
Вони із пекла викликали духів,
Випитували про життя і смерть
Володаря та всіх його найближчих.
Про все судити зможете самі.
Кардинал

(стиха, до Глостера)
Ну що ж, протекторе: напевне, скоро
Перед судом дружина ваша стане.
Від цих вістей поникне ваша зброя,
Навряд чи прийдете в належний час.
Глостер Не край, прелате гордовитий, серця.
Скорбота і печаль снагу згнітили;
Знесилений, здаюсь тобі, як здався б
І конюху останньому.
Генріх Себе, о боже, гублять лиходії,
До злочинів мерзенних вдаючись!
Маргарита Твоє гніздо упало з висоти,-
Ганьбу із себе, Гемфрі, змий хоч ти.
Глостер Всевишнього посвідчити молю —
Я відданий державі й королю.
Що сталося з дружиною, не знаю,
Та гірко чуть мені такі новини.
Хоч знатна родом, та якщо забула
Про гідність, честь, злигалася з такими,
Що нас, дворян, бруднять, як та смола,
Вона — чужа, мов рідна й не була.
Нехай ганьба і кара не мине ____л
її, що так знеславила мене.
Генріх Гаразд, цю ніч переночуєм тут,
До Лондона повернемося завтра
І справу цю розглянемо докладно.
Спитаєм з винуватців як належить,
Все зважимо на терезах закону,
Що правду нам дає та оборону.
Фанфари.
Виходять.
СЦЕНА 2
Лондон. Сад герцога Норка.
Входять Иорк, Солсбері та Уорік.
Иорк Тепер, шановні Солсбері й Уорік,

Як по вечері скромній ми самі
Гуляєм тут, вволіть моє жадання:
Слід конче з'ясувати вашу думку
Стосовно прав моїх на королівство.
Солсбері Мілорде, вислухаю вас охоче.
Уорік Ну, друже, Невілів переконаєш —
Вони твої підданці й зроблять все.
Йорк Так ось:
Було в Едварда Третього синів
Аж семеро. Найстарший — принц Уельський
Едвард, чи Чорний принц. За ним наступний
Був Вільям, герцог Гетфілдський, а третій
Був герцог Кларенс, Лайонел. Четвертий —
Джон Гант, Ланкастер. П'ятий — Едмунд Ленглі.
Чи герцог Йоркський. Шостий — Томас Вудсток,
Чи герцог Глостер. Сьомий і останній
Був Вільям, герцог Віндзор1, як відомо.
Раніше батька вмер Едвард, принц Чорний;
Лишився син його єдиний, Річард;
Владарював, як вмер король Едвард,
Він, поки Генріх Болінгброк, Ланкастер,
Найстарший син і спадкоємець Ганта,
Назвавшись Генріхом Четвертим, влади
Не захопив, не скинув короля
Й не відіслав нещасну королеву
До Франції, а Річарда — у Помфрет,
Де, знають всі, його підступно вбито.
Уорік Нам, батьку, герцог правду розказав —
Так рід Ланкастерів здобув престол.
Йорк І силою тримає, не по праву.
Наступник— сина першого помер —
Нащадок другого повинен править.
Солсбері Та Вільям Гетфілд не лишив потомства.
Йорк Син третій, герцог Кларенс, від якого . .
Походжу я, зродив дочку Філіппу,

З якою Едмунд Мортімер, граф Марч,
Взяв шлюб; мав син їх Роджер трьох дітей,
Це — Едмунд, Анна і Елеонора.
Солсбері Цей Едмунд ще за влади Болінгброка,
Читав я, домагавсь корони й став би
Державцем, та до смерті у полоні
Глендауер тримав його. Що ж далі?
Йорк Його сестра найстарша Анна — мати
Моя, що мала право на корону;
їй чоловіком Річард був, граф Кембрідж,
Син Ленглі, Йорка,— той був п'ятим сином
Едварда Третього. Від неї в мене
Права на трон — від доньки графа Марча,
Чий батько Едмунд Мортімер мав шлюб
З Філіппою, дочкою Лайонела.
Тож я, раз перевага надається
Нащадкам сина старшого,— король.
Уорік Це все ясне, як білий день. Корона
У Генріха від Джона Ганта. Той
Четвертим сином був, а право Йорка —
Від третього. Рід Ганта буде править,
А Лайонелів скніти? Ні, він квітне
В тобі, в твоїх синах, чарівних бростях.
Тож, батьку Солсбері, схилім коліна
І в цій таємній змові будьмо перші,
Хто привітає справжнього державця
З його родинним правом на престол.
Обидва Будь славен, Річард, Англії королю!
Йорк Спасибі, лорди. Я ще не король,
Бо не вінчався і лихою кров'ю
Ланкастерською не скропив меча.'
Але це все здійсниться не за мить,
А обмірковано, без розголосу.
Ви, як і я, у ці тривожні дні
Зухвальства Сеффолка не помічайте,

Ні чванства Бофорта, і Сомерсета,
І Бекінгема, і всієї зграї.
Хай перш вполюється пастух отари,
Достойний принц, наш добрий герцог ГемфрІ.
Йому погубу снуючи, вони
Самі погинуть — так пророчить Йорк.
Солсбері Цього достатньо: вас ми розумієм.
Уорік Одного дня, мені віщує серце,
Уорік зробить Йорка королем.
Йорк Мій Невіле, тебе ж я запевняю:
В державі нашій після короля
Тебе найпершим настановить Річард.
Виходять.
СЦЕНА 3
Лондон. Зала суду.
Сурми.
Входять король Генріх, королева Маргарита, Глостер, Йорк,
Сеффолк, Солсбері, а також під вартою — герцогиня Глостер-
ська, Марджері Джорден, Саутвел, Юм і Болінгброк.
Генріх Вперед, Елеоноро Кобгем, вийдіть.
Провина ваша перед нами й богом
Тяжка. Прийміть же вирок за гріхи,
Що їх у біблії карали смертю.
(До Джорден та інших)
Вас, чотирьох, повернуть до в'язниці,
На місце страти звідти поведуть:
В Смітфілді відьму спалять на вогні,
Ви підете на шибеницю троє.
Ви ж, пані, бувши знатні родом, честі
Позбудетесь назавжди і покуту
Прилюдну три дні маєте відбуть,
А потім вибратись на острів Мен,
Під нагляд Джона Стенлі, у вигнання.
Герцогиня Прийму вигнання, прийняла б і смерть.
Глостер Дружино, засудив тебе закон —

Я скасувати присуду не можу.
Герцогиня та інші під вартою виходять.
В очах у мене сльози, в серці біль.
О Гемфрі, ця ганьба в твої літа
Зведе тебе, сердешного, в могилу!
Дозвольте, владарю, піти. Скорботі
Потрібна втіха, старості — спочин.
Генріх Стривай, шановний Гемфрі. Спершу ти
Дай жезл мені: віднині Генріх сам
Протектор; і господь мені надія,
Опора, проводир, зоря ясна.
йди з миром, Гемфрі; любий ти мені
Не менше, ніж коли протектор був.
Маргарита Не бачу я причини, щоб монарху
Дорослому потрібен був протектор.
Бог і король дадуть державі лад —
Свій жезл і владу віддавай назад.
Глостер Мій жезл? Ось він, мій Генріху державний.
Тобі його охоче піднесу,
Як батько твій мені свого часу,
І покладу його до ніг твоїх,
Хоч інший хто схопив би, тільки б зміг.
Прощай, королю! Хай навік засну.
Тобі я зичу миру й талану.
(Виходить)
Маргарита Тепер ти, Генріху, король; тепер
Я королева, Глостер же злиняв.
Так потерпів — одразу два удари:
Дружину вигнано і, наче гілку,
Відтято влади жезл. В руці твоїй
Повинен бути він, королю мій.
Сеффолк Так сосна хилиться в негоди пору;
Отак принижено Елеонору.
Йорк Облишмо їх. Владарю, на сьогодні
Призначено двобій, і вже готові

Обвинувачений та позивач —-у
Зброяр з підмайстром — битися. Прошу
Величність вашу подивитись герць.
Маргарита Для того, лорде, я й лишила двір,
Щоб глянути, чим спірка ця скінчиться.
Генріх В ім'я творця готуйте все, що слід.
Хай кінчать спір. Бог правого боронить!
Йорк Такого полохливця, боягуза
Нікчемного, як цей служник зброярський,
Не бачив зроду я, шановні лорди.
Входять з одного боку зброяр Горнер та його сусіди; вони весь час п'ють до нього, і він уже напідпитку; в руках у нього кий, до кінця якого при-
в'язана торбинка з піском; перед ним барабанщик. З другого боку входить Пітер з барабанщиком і таким самим києм, супроводжуваний підмайстрами, що п'ють до нього.
1-й сусіда Ось, сусідо, п'ю цю чару білого вина за вас.
Не бійтеся, сусідо, все у вас вийде як слід.
2-й сусіда А ось, сусідо, ось чара червоного.
3-й сусіда А ось кухоль добрячого пива, сусідо; випийте
й не бійтеся свого слуги.
Горнер Давайте, вип'ю з усіма вами, а Пітеру — дулі!
1-й підмайстер Ось, Пітере, п'ю за тебе. Тримайся!
2-й підмайстер Не журись, Пітере! Не бійся господаря, не поганьби честі підмайстрів.
Пітер Спасибі вам усім. Пийте й моліться за мене,
прошу вас. Це, здається, я випив мій останній ковток на цім світі.
Чуєш, Робіне, якщо я загину, бери мого фартуха, а ти, Віллє,
візьмеш мого молота, а тобі, Томе, хай будуть усі мої гроші.
Господи, благослови! Помилуй, боже! Куди ж мені до мого господаря, він звичний битися.
Солсбері Ну, годі пити, починайте. Гей ти, як тебе звуть?
Пітер Пітер, ваша милосте.
Солсбері Пітер! А далі як?
Пітер Ціп.

Солсбері Ціп! От і помолоти свого господаря, щоб йому заціпило.
Горнер Панове, я, влаене, прийшов сюди через свого підмайстра, щоб довести, що він шахрай, а я — чесна людина. А щодо герцога Йорка, то, хай я помру на місці, якщо коли-небудь бажав йому лиха, чи королю, чи королеві. А тому, Пітере, як дам тобі, так і звалю одним ударом!
Йорк Ледь язиком негідник повертає.
Сурміть, хай починається двобій.
Сигнал.
Вони б'ються, і Пітер звалює господаря на землю.
Горнер Стривай, Пітере, стривай! Зізнаюся, зізнаюся в зраді.
(Вмирає)
Иорк Заберіть його зброю. Ну, дякуй, хлопче, богові і доброму вину, якого набрався твій господар.
Літер О господи, невже я здолав свого ворога перед таким зібранням? Ну, Пітере, ти відстояв правду.
Генріх Геть зрадника з-перед моїх очей!
Смерть довела його тяжку вину,
І справедливий бог явив нам щирість
Та безневинність бідака цього,
Якого замірявся вбить негідник.
Іди ж за нами, візьмеш нагороду.
Фанфари.
Виходять.
СЦЕНА 4
Вулиця в Лондоні.
Входять Глостер та с л у г и в жалобі.
Глостер Так часом хмара день ясний затьмарить,
І неминуче після літа прийде
Зима студена з хугою, морозом;
Так змінюються радощі й печалі.
Скажіть, котра година?
Слуга Вже десята.

Глостер Я о десятій маю тут зустріти
Покарану, нещасну герцогиню.
Для ніг її тендітних і чутливих
Шлях крем'янистий, мабуть, нелегкий.
Чи зніс твій дух шляхетний, люба Нелл,
Зухвалі погляди людців нікчемних,
Глумливий сміх над соромом твоїм?
Та чернь за колісницею пливла,
Як їхала ти вулицями гордо.
Тихіш! Вона, напевне; приготуюсь
її страждання бачити, втру сльози.
Входить герцогиня Глостерська у білій сорочці, з ярликом, пришпиленим на спині, боса, із засвіченою свічкою в руках. З нею сер Д ж о н Стен лі, шериф і сторожа.
Слуга Відбить її в шерифа, ваша милість?
Глостер Не гарячкуйте, хай вона проходить.
Герцогиня Ганьбу мою прийшов побачить, муже?
Ти теж караєшся. Глянь, як у тебе
Цей натовп нерозумний очі вп'яв,
І кожен тиче пальцем, головою
Киває! Глостере, від злих очей
Сховайся, зачинись, ганьбу мою
Оплакуй, наших ворогів кляни.
Глостер Утихомирся, Нелл, забудь про лихо.
Герцогиня Чи можу, Глостере, забуть себе?
Як здумаю, що я твоя дружина,
А ти протектор, ближній короля,
То здасться: так вести мене не мали б,
Ганьбою вкриту, з написом на спині,
У супроводі черні, що радіє
Моїм сльозам і стогонам тяжким.
Безжальний кремінь ранить ноги ніжні;
Ледь я здригнусь, регоче хижий натовп
І радить, як мені ступати слід.
О Гемфрі, як знести ярмо ганьби?

Як я дивитимусь тепер на світ?
Чи сонцю я радітиму? Ні, буде
Для мене світлом темрява, ніч — днем,
А спогад про пишноту — справжнім пеклом!
Скажу собі: "Це я — дружина Гемфрі,
Він — герцог, принц, правитель в цій країні,
Хоч так він правив і такий був герцог,
Що осторонь стояв, як я, нещасна
Дружина, посміховиськом була
Для кожного поганця й волоцюги".
Та не шарійся через сором мій,
1 не хвилюйся,— ще сокира смерті
Не висне над тобою, хоч, я певна,
Повисне швидко. Сеффолк цей, спроможний
На все з тією, що обох нас люто
Ненавидить, Йорк, Бофорт нечестивий
Для крил твоїх тенет понаплітали,-
Як не літай, заплутають тебе.
А поки не заплутали, не бійся,
Не намагайся лихо відвернуть.
Глостер Ну, досить, Нелл: ти цілиш не туди!
Щоб стати жертвою, слід провинитись.
І вдвадцятеро більше ворогів,
З яких сильніший вдвадцятеро кожен,
Мені б завдати шкоди не змогли,
Адже я чесний, відданий, невинний.
Чи хочеш ти, щоб визволив тебе?
Собі на лихо я б закон порушив,
Та все ж безчестя не уникла б ти.
Для тебе благо, люба Нелл, смирення,
Тому прошу, терпінням серце сповни,
Цих днів страждання швидко відійдуть.
Входить герольд.
Герольд Кличу вашу милість до парламенту його велич-
ності, який збереться в Бері першого числа наступного місяця.

t-C: A
Глостео Без попередньої моєї згоди!
Самі все вирішили. Що ж, прийду.
Герольд виходить.
Піду я, Нелл. Шерифе, хай покута
Не перевищить присуду державця.
Шериф Скінчились повноваження мої
Тут, ваша милосте. На острів Мен
її вже сер Джон Стенлі відвезе.
Глостер То вам, сер Джон, за нею наглядати?
Стенлі Так, ваша милосте, такий наказ.
Глостер Гірш не обходьтесь з нею лиш тому,
Що я прошу за неї. Може, доля
Мені всміхнеться знов, то за добро
Я вам віддячу. Прощавайте, сер.
Герцогиня Ти йдеш і не прощаєшся зі мною?
Глостер Глянь, сльози говорити не дають.
(Виходить зі своїми слугами)
Герцогиня І ти пішов? Пішла моя розрада!
Самотня я. Єдина втіха — смерть,
Смерть, імені якої я лякалась,
Бо мріяла про вічність на землі.
Веди мене відціль, благаю, Стенлі,
Куди завгодно; милості не жду.
Провадь, куди наказано тобі.
Стенлі На острів Мен, міледі. Будуть з вами
Обходитися згідно з вашим саном.
Герцогиня Це негаразд. Позбавлена я честі,
То як безчесну приймуть там мене?
Стенлі Як герцогиню і дружину Гемфрі
Зустрінуть вас на острові, міледі.
Герцогиня Прощай, шерифе! Хай тобі щастить
Більш, як мені, хоч сором мій стеріг ти!
Шериф Даруйте — служба це моя, міледі.
Герцогиня Так, так, прощай. Ти виконав її.

Ну що, ходімо, Стенлі?
Стенлі Кінець покуті, скиньте цю сорочку.
В дорогу треба вам перевдягтися.
Герцогиня З сорочкою ве скину —я ганьби,
Що найдорожчі татя зйвсуе;
Як не вберусь, її я не прикрию.
Веди мерщій, невояі прагну я.
Виходять.

ДІЯ ТРЕТЯ

CUEHA 1

Зала засідань парламенту в .абатстві святого Едмунда
в Бері.
Сурми.
Входять до парламенту король Гяенріл, королева йа^гарита,
кардинал Бофорт, Сеффолж, Йюрк, Б"жїят*м та і "ній і.
Генріх Дивуюсь, лорди,— Глостера немає.
Останнім він приходити "є звик.
Напевно, щось затримало його.
Маргарита Не бачите ви, як змінився він,
А чи волієте не помічатл?
Як він тепер поводиться велично,
Яким зухвалим віднедавна став,
Пихатим, непоштивим, мало схожим
На себе? Пам'ятаємо, він був
Люб'язним, чемним; глянути, бувало,
Не встигнем, як навколішки ставав,
Захоплював покірністю весь двір!
Та стріньте ви тепер його уранці,
Коли спішить вас кожен привітати,-
Насупить брови, з поглядом сердитим
Мине й колін своїх не схилить впертих,
Зневаживши обов'язок підданця.
Нікого не лякає гавкіт шавки,
Але й мужі тремтять, як лев ричить,

А Гемфрі не малий в державі муж.
По-перше, він у вас найближчий родич;
Якби упали ви, піднісся б він.
Гадаю, з огляду на ту злобу,
Яка таїться в нім, на ті здобутки,
Що принесло & йому падіння ваше,
Не слід його в оточення своє
І в королівську раду допускати.
Він загравanням; привернув серця
Простолюду. Як здумає про бунт,
Боюся, підуть вєі вони за ним.
Тепер весна, й коріння бур-'яків
Мілке;, стерпіть їх — розростуться буйно
І недоглянутий заглушать сад.
Це в Гемфрі вгледіти допомогла
Моя про вас турбота, володарю.
Чи, скажете, жіноча полохливість?
Що ж, доведіть своє, переконайте —
Скажу, що марно скривдила його.
Мій лорде Сеффолк, Бекінгеме, Йорку,
Як можете, слова мої спростуйте,
Ані — їх слушність визнайте.
Сеффолк Як точно
Усе в Т4м герцогу величність ваша
Помітила! Якби й не чув. цих елів,
То говорив— би зараз те, що й ви.
Клянуся, герцогиню він напутив
Злигатися з отим відьомським кодлом.
Та хай1 і не причетний він до цього,
То все ж пишавсь походженням високим
(Бо ж родич і наступник короля),
І непомірні хвастощі його
Штовхнули ошалілу герцогиню
Кувати зраду королю— ма лихо.
Хоч тихі з вигляду глибокі води,

Але вони, відомо,, греблі рвуть;
Ягнятко цуплячи, не гавкне лис.
Ні, ні, владарю, Глостер не розкритий,
Глибокої облуди повен він.
Кардинал Чи незаконно він не прирікав
За незначні провини люту смерть?
Йорк А чи не він, коли при владі був,
Збирав для війська гроші по країні,
Але не відсилав? І через те
Стількох французьких міст ми позбулися.
Бекінгем Ну,, це дрібниці в порівнянні з тим,
Що в смирнім герцогу розкриє час.
Генріх Гаразд, шановні. Ваші намагання
Очистити від тернів нашу путь
Похвальні. Та підказує сумління:
Наш родич Глостер мав такий же намір
Державну нашу зрадити особу,
Як безневинний голуб чи ягня.
Він надто лагідний і доброчесний,
Щоб зло таїти чи кувати зраду.
Маргарита Ох, що страшніше за сліпе довір'я?
То він мов голуб? Пір'я, знать, позичив,
А сам такий зловісний, наче ворон.
Ягня? З ягняти шкуру натягнув,
Та не позбувся вовчого нутра.
Що, не начепить машкари хитрун?
Обачніш, владарю! Не порішим
З облудником — не буде нам добра.
Входить Сомерсет.
Сомерсет Здоровий хай живе владар мій добрий!
Генріх Вітаю, лорде Сомерсет. Які
Із Франції новини?
Сомерсет Всіх земель
Там позбулись ви; втрачено усе.
Генріх Гірка це вість! На все господня воля...

Йорк
(убік)
Гірка це вість для мене; сподівавсь,
Мов на англійську землю благодатну,
На Францію. Але зів'яв мій квіт
Ще в пуп'янку, й листки пожерла гусінь!
Однак невдовзі я зараджу лиху
Чи титул свій за славну смерть віддам.
Входить Глостер.
Глостер Добра і щастя зичу королю!
Пробачте, владарю, що запізнився.
Сеффолк Ні, Глостере, зарано ти прийшов!
Коли не став порядніш им, ніж був,
Як зрадника тебе я арештую.
Глостер Що ж, Сеффолку, не зашаріюсь я
З цього арешту, не змінюсь в обличчі —
Правдиве серце важко залякати.
Вільніший я від зради королю,
Ніж найчистіше джерело від бруду.
Хто винуватить? В чім вина моя?
йорк Відомо нам: ви брали хабарі
У Франції, а війську не платили,
Тому й позбувся Франції король.
Глостер Кому це — вам? Та звідки це відомо?
Не ласився я на платню солдатську,
З французів навіть шеляга не взяв.
Бог свідок, я ночей недосипав,
За ніччю ніч — країні на добро!
Нехай хоч шаг, що я з держави здер,
Нехай хоч гріш, прихований для себе,
Як доказ подадуть в мій судний день!
Чимало фунтів із своїх прибутків,
Щоб не тягти податків з бідняків,
Я гарнізонам виплатив; ніколи
За це відшкодування не просив.

Кардинал Вам вигідно, мілорде, так казать.
Глостер Кажу я щиру правду, свідок бог!
Йорк '-— Під час протекторства ви піддавали
Нечуваним тортурам винуватців
І Англію жорстокістю зганьбили.
Глостгр Чи ж не відомо всім, що як протектор
Я мав єдину ваду — жалісливість?
Мене розчулювали сльози; винні
Лише благанням за гріхи платили.
Якщо це був не вбивця й не грабіжник,
Що підло подорожніх оббирав,
То я ніколи не карав як слід.
Убивць кривавих справді катував
Більш, як грабіжників і всіх злочинців.
Сеффолк Від цих гріхів відмовитись неважко.
Але за вами злочини, мілорде,
В яких навряд чи виправдатись вам.
Вас арештовую ім'ям державця
І доручаю пану кардиналу
Тримати, поки не почнеться суд.
Генріх Мій лорде Глостер, щиро сподіваюсь,
Що ви розвієте усі підозри.
Я серцем відчуваю — ви не винні.
Глостер Ох, владарю, лихі настали дні!
Честь марнолюбство придушило підле.
А. милосердя вигнала злоба.
Немає гідності у королівстві,
Запобігання нице торжествує.
Життя моє відняти прагнуть, знаю.
Якби ж я смертю край наш ощасливив
І їхній, тиранії край поклав,
Тоді— охоче я життя віддав би.
Та це лише пролог в шаленій грі,
Бо смерті тисяч, що й не ждуть біди,
Трагедії страшної не скінчать.

Ві очах у Бофорта іскриться гнів,
В нестямній люті супить брови Сеффолк,
А Бекінгем: лайливим язиком
Полегшує тягар душі своєї;
Зухвалець Йорк, що пнеться вище хмар
(Я присадив його пиху), замірився
Обмовами життя відняти в мене.
Ви ж, королево, з іншими всіма
Тут безпричинно ганите мене
І докладаєте усіх зусиль,
; Щоб ворога в мені король добачив.
Так, спільно міркували ви над цим;
Я знав про ваші зборища таємні,
Де ви мені, безвинному, снували
Погибель. Досить знайдеться лжесвідків,
Сто зрад, тяжких мою провину збільшать.
Недарма твердить приказка стара:
"Як є собака — аяайдеться дрючок".
Кардинал Владарю, лихослів'я це нестерпне!
Я" тих, що ревно" вас оберігають
Від лютих зрадників, ножів лихих,
Так будуть лаяти, клясти, ганьбити,
Як винні промовляти вільно будуть —
Завзяття ваших друзів охолоне.
Сеффолк Чи він. володарці не дорікнув
Дошкульно, хоч і вельми красномовно,
Тим, що вона когось тут підбивала
На нього марно зводити ганьбу?
Маргарита Хай душу відведе, хто гру програв.
Глостер О,, знали б ви, яку сказали правду!
Так, я програв, та лихо тим, хто виграв
..: Нечесно. Маю право так сказать.
Бекінгем Він нас морочитиме ціляй день.
Мій кардинале, терцет-в'язень ваш.
Кардинал Взять герцога і добре шшьнуваши!

Глостер Так Генріх відкидає Ж).аг$ф свій,
А сам стоїть нетвердо на >ногах.
Відбито паетух-а твого вія тебе,
Гарчать вовки — от 'кинуться, —з'їдять.
Аби ж ,для страху ве #уло шришш!
Боюсь, королю, сішро твій аашн,
Глостер під вцрною виходить.
Генріх Як, щордн, зашя жулрісшь вам лідкаже,
Так і робіть, немов ми тут присутні.
Маргарита Величність заша задиша парламент?
Генріх Так, Маргариток серце у скорйоті,
її потік приплинув до очей.
З усіх боків довкола мене іляаю,
Бо що на світі за лвчаль лихіше?..
Ох, дядьку Гемфрі! На твоїм обличчі,
Немов на жарті,— щирість, вірність, —честь.
В правдивості твоїй, мій добрий Гемфрі,
/Менд^не випадає сумніватись.
Чи над^тобою нещаслива зірка,
Що ці великі лорди й королева
Життя безвинне загубити прагнуть?
Ні їм, ні ще кому ти зла не коїв,
Та, як різник теля хапає, в'яже,
й, коли пручається нещасне, б'є,
І тягне до кривавої різниці, .
Так і тебе жорстоко потягли.
Як по оборі бігає хорова,
Теляті дивиться услід, нічого ж
Не вдіє, тільки жалісно реве,-
Так я за Глостером уболіваю,
Крізь сльози каламутними очима
Дивлюся вслід, зарадити безсилий,-
Міцні його закляті вороги.
Крізь плач гіркий і стогони сумні
Твердитиму: "Не винний Глостер, ні!"

(Виходить)
Маргарита Лише гаряче сонце топить сніг,
А Генріх до великих справ холодний.
Надміру жалісливого, його
Заманює, мов жертву нерозумну,
Сльозами крокодилячими Глостер.
Так у квітчастім березі змія
Строкатістю блискучого убору
Приваблює дитину й жалить. Лорди,
Мудрішої не може бути ради,
Отож підказує здоровий глузд:
Повинен швидше він цей світ лишити —
Страх перед ним тоді залишить нас.
Кардинал Ця смерть була б доречна, та її
В належнім світлі виставити слід;
Нехай би засудив його закон.
Сеффолк А як на мене, це не зовсім слушно.
Король захоче врятувать його,
Народ повстане рятувать його,
А наші докази — то лиш підозри,
Слабкі вони, щоб засудить на смерть!
Йорк То ви не хочете, щоб він помер?
Сеффолк Цього я хочу, Йорку, більш за всіх.
Йорк
(убік) ' п
Підстав цього бажать найбільше в Иорка.
(Вголос)
Шановні лорди кардинал і Сеффолк,
Відверто висловіть свої думки.
Орел неситий стереже курча
Від коршака голодного — чи ж це
Не те, що Гемфрі в короля протектор?
Маргарита Курчатко бідне смерті не уникло б.
Сеффолк Володарко, це правда,— тож безглуздо,
Щоб у кошарі сторожем був лис.

Хто визнаний убивцею лихим,
Нехай не виправдовується тим,
Що наміру свого не встиг здійснити.
Отож раніше хай помре цей лис,
Хижак відомий, лютий ворог стада,
Ніж закривавить щелепи свої.
Бо ж певно: Гемфрі — ворог королю,
І неважливо, як його убити,
Підступністю чи хитрістю; у пастці,
В постелі чи в дорозі,— все одно,
Аби помер. Не судиться обман,
Покликаний знешкодити обман.
Маргарита Слова рішучі, Сеффолку преславний!
Сеффолк Рішучі будуть, як здійснити їх,
Бо часто лиш в думках ми послідовні.
Але мої слова з думками в згоді.
Врятуємо учинком цим державця
Від ворога його; скажіть лиш слово —
Я швидко відпущу йому гріхи.
Кардинал Волів би я, щоб швидше він помер,
Ніж зробитеся ви духівником.
Якщо дозволите, мілорде Сеффолк,
То я знайду, кому це доручити,
Подбаю про безпеку короля.
Сеффолк Погоджуюся, ось моя рука.
Маргарита Я згодна теж.
Йорк І я. Коли ж утрьох ми ухвалили,
Що нам, як хтось наш заперечить вирок?
Входить гонець.
Гонець З Ірлаіндії примчав я, славні лорди;
Повідомляю: там зчинили бунт
І на англійців зброю підняли.
Пошліть підмогу, заколот спиніть,-
Ще рана безнадійною не стала,
Ще змога є загоїти її.

Кардинал Пробоїну слід швидше залатати!
То що ж порадите у скруті цій?
Йорк Щоб Сомерсет прибув туди як регент.
Потрібен там правитель з таланом.
Сомерсет Якби у Франції був замість мене
Йорк хитромудрий регентом, то він
Нізащо б там не протримавсь так довго.
Йорк Ні — щоб утратити там все, як ти.
Я радше втратив би своє життя,
Ніж повернувся з тягарем ганьби,
Досидівшись, аж поки все пропало.
Де на твоєму тілі хоч рубець?
Хто так зберіг себе, той не боєць.
Маргарита З цієї іскри виникне пожежа,
Як роздимати й підкидати дров.
Спиніться, славні Йорку й Сомерсете.
Якби там* Йорку, регентом був ти,
Тобі, можливо, гірше повелося б.
Йорк Як? Гірше навіть? О, ганьба вам всім!
Сомерсет Тобі ганьба, що так ганьби всім зичиш!
Кардинал Мій лорде Иорк, ви б долі пошукали.
В Ірландії озброїлися керни,
Англійців кров'ю варвари багрять
Пісок. Чого б не повести загін вам
Бійців добірних із усіх округ?
Напевне, в цім бою вам пощастить.
Йорк Гаразд, якщо його величність згодна.
Сеффолк У нашій владі все, тож дасть він згоду,
Все, що ухвалимо, затвердить. Отже,
Берись за діло, йорку благородний.
Йорк Я згоден, лорди. Військо ви зберіть,
Тим часом я свої владнаю справи.
Сеффолк Я це візьму на себе, лорде Йорку.
Та повернімось до лихого Гемфрі.
Кардинал Про нього досить, я влаштую так,

Що більш він не тривожитиме нас.
Ну що ж, ходім,— завершується день.
Нас, лорде Сеффолк, ще розмова жде.
Йорк На все в нас, лорде Сеффолк, тижнів зо два.
Я в Брістолі чекатиму солдатів,
Щоб їх & Ірландію перевезти.
Сеффолк Все буде як належить, лорде Йорку.
Виходять, усі, крім йорка.
Йорк Тепер або ніколи! Ге-гь же страх!
Зміни свій сумнів на рішучість, Йорку,
Стань тим, ким хочеш буть, ані — нехай
Той, ким ти є, помре. Це не життя!
Нехай безродні бліднуть, страх таять —
Від страху вільне серце королівське.
Думки одна на одну налітають
Хутчіш весняних злив, і всі про велич!
Завзятіш, ніж павук ретельний, мозок
На ворогів моїх сплітає сіті.
Чудово, лорди! Ухвалили мудро —
Мене з військами відіслати звідси.
Це ж змерзлу відігріли ви змію —
На грудях виплекана, вжалить в серце!
Бракує військ мені, —то ви дасте;
Прийму люб'язно. Тільки так і знайте:
Безумцеві до рук дали ви зброю.
В Ірландії зміцню я свій загін,
А в Англії здійму я чорну бурю,
Що понесе десятки тисяч душ
У рай чи в пекло і не вщухне, поки
Не надягну вінця я золотого,
Що, ніби сонце, осяйним промінням
Вгамує вихор цей иасамовитий.
Ну, а щоб випробувати свій замір,
Підбив я одного завзятця з Кешу:
Джон Кед із Ешфорда

Узявся заворушення підняти,
Ім'я прибравши Джона Мортімера.
Я бачив, як в Ірландії цей Кед
Один зітнувся із загоном кернів.
Запекло бивея, хоч стирчали стріли
В його боках полками дикобраза;
Коли щ прийшла підмога, застрибав,
Мов дикий мавр у танці, й затряслися,
Неначе брязкальця, криваві стріли.
Не раз, мов керн кремезний і кошлатий,
Вбиравсь і з ворогами розмовляв,
І повертавсь невпізнаний назад,
Повідомляв мене про їх злочинства.
Диявол цей мене замінить тут.
На Джона Мортімера, що помер,
Ходою, мовою, лицем він схожий.
З'ясую так, що думає народ,
Чи визнає родинне право Йорка.
Чи й схоплять Кеда, катувати стануть —
Він болю не злякається, не скаже,
Хто на повстання це його штовхнув.
Як пощастить йому (а чом би й ні?),
З Ірландії я військо приведу,
Зберу врожай там, де негідник сіяв.
Адже, як Гемфрі прийме свій кінець,
Я скину Генріха й візьму вінець.
(Виходить)
СЦЕНА 2
Бері. Кімната в палаці.
Входять поквапливо двоє вбивць.
1-й вбивця Мерщій до лорда Сеффолка; скажи,
Що вбито герцога, як він велів.
2-й вбивця Нечувано! Що наробили ми?
Хто так, як Гемфрі, смерть приймав покірно?
1-й вбивця А ось мілорд.

Входить Сеффолк.
Сеффолк Ну як, шановні, все
Зробили?
1-й вбивця Так, мілорде, мертвий він.
Сеффолк Що ж, непогано. Прийдете в мій дім,
Я вас нагороджу за діло сміле.
Король і пери тут неподалік.
Чи ви прибрали постіль? Чи зробили
Все як належить, як казав я вам?
1-й вбивця Так, добрий лорде.
Сеффолк Геть, мерщій!
Вбивці виходять.
Сурми.
Входять король Генріх, королева Маргарита, кардинал Бофорт, Сомерсет, лорди та інші.
Генріх Покличте дядька нашого сюди;
Скажіть, що хочем з'ясувать, чи винен
Він у гріхах, приписаних йому.
Сеффолк Покличу зараз же, владарю мій.
(Виходить)
Генріх Місця займайте, лорди. Вас прошу,
Щоб дядька ви суворо не судили;
Лиш безперечні докази поважні
Дадуть можливість визнати вину.
Маргарита Не дай господь, щоб зло перемогло
І дворянина марно засудили!
Хай звільнить бог його від підозрінь!
Генріх Спасибі, ти утішила мене.
Повертається Сеффолк.
Це що? Чого ти зблід? Чого тремтиш?
Що трапилося, Сеффолку? Де дядько?
Сеффолк Королю! Глостер у постелі, мертвий.
Маргарита Помилуй боже!
Кардинал Господня воля! Снилося мені,
Що він німий, не вимовить ні слова.

Король Генріх непритомніє.
Маргарита Ой, що це? Поможіть! Король помер!
Сомерсет Зведіть його, полоскочіть у носі.
Маргарита Ну, швидше! Очі, Генріху, розплющ!
Сеффолк Терпіння, королево. Він ожив.
Генріх О господи!
Маргарита Що з вами, любий муже?
Сеффолк Утіштесь, Генріху! Владарю, втіштесь!
Генріх Це хто — мене лорд Сеффолк утішає?
Яімюрон, щойно прокричав, позбавив
Мене злим голосом життєвих сил
І думає цвіріньканням нікчемним,
Нещирим, безпорадним утішанням
Те каркання жахливе заглушить!
Отрути не ховай в словах медових.
І руки геть, не смій мене торкатись:
Мене твій дотик жалить, мов змія.
Сповіснику нещастя, геть з очей!
В твоїх очах гніздиться вбивча лють,
Що світ лякає величчю жахною.
Мене твій погляд ранить, не дивись!
Та ні, стривай, стань ближче, василіску,
Нову безвинну жертву вбий очима.
Знайду я втіху під крилом у смерті;
Життя — подвійна смерть, як дядько вмер.
Маргарита За що так лорда Сеффолка клясти?
Оплакав він цю смерть по-християнськи,
Хоч герцог з ним ворогував. А я,
Хоч і мені був недругом покійник,-
Якби стогнання ці та сліз потоки,
Зітхання ці, що сушать кров, могли
Вернуть життя,— осліпла б від плачу,
Від стогонів змарніла, від зітхань,
Як первоцвіт, поблідла — тільки б жив.
А що подумає про мене світ?

Відомо, дружби не було між нами,
Зі світу, скажуть, я його звела.
Ім'я моє язик неслави зранить,
Всі королі ганьбитимуть мене.
Ця смерть нещастя принесла з собою!
Я — владарка, увінчана ганьбою!
Генріх О горе! Бідолашний дядько Глостер!
Маргарита Горюй за мною — бідолашна я!
Ти одвертаєшся, ховаєш очі?
Я не потвора прокажена — гляиь.
Чи, як гадюка, ти зробивсь глухий?
То стань отруйний, вбий дружину страдну.
Чи вся твоя утіха — в гробі Гемфрі?
То значить, не любив ти Маргарити!
Зведи йому ти статую й молися,1
Мене ж малюй на вивісках пивниць.
Чи не тому ледь не пропала в морі?
Бурхливий вітер двічі гнав мене
Від Англії до рідних берегів.
Це вітер так мене застерігав,
Мовдяв — там скорпіоняче гніздо,
На той жахливий берег не ступай!
Я доброзичливі кляла пориви,
Й того, хто випустив їх із печери,
Благала я до Англії повіять
Чи корабель об скелі розтрощити!
Стать не схотів убивцею Еол,
Це лиходійство полишив тобі.
Мене грайливе море не втопило,
Бо знало: від бездушності твоєї
На суші я втоплюся в морі сліз.
Ребристі скелі у піски сховались,-
Мене пошматувати не схотіли,
Щоб серцем крем'яним, за них твердішим,
Ти в цім палаці Маргариту вбив.

Я, поки скелі крейдяні біліли,
Як вихор нас від острова гнав геть,
На палубі стояла серед бурі;
Коли ж від погляду мого палкого
Мла застилати почала твій край,
Зняла я медальйон коштовний — серце
В оправі діамантів — і метнула
В бік Англії, і море прийняло.
Гадала — ти б моє прийняв так серце*
Та зникла мила Англія з очей —
Очей, що посилала я за серцем,
Що скельцями туманними їх звала,-
Не проглядавсь жаданий Альбіон.
Як часто Сеффолка просила я —
Несталості твоєї посланця —
Щоб розповіддю чарував мене,
Як в давнину розповідав Асканій
ДідонІ, ошалілій від любові,
Про подвиги, що батько їх звершив,
Відколи у вогні згоріла Троя.
Не так ти звів мене, Еней несталий?
Не можу більше! Маргарито, вмри!
Сумує Генріх — ти ж бо ще жива.
Гамір за сценою.
Входять Уорік та Солсбері.
Простолюд тиснеться в двері.
Уорік Могутній владарю, пішли чутки:
По-зрадннцьки убитий герцог Гемфрі
І винні в смерті Сеффолк з кардиналом.
Люд, як розгніваний бджолиний рій,
'^ Що втратив матку, навмання кружляє
І ладен вжалити кого завгодно.
Я втихомирив бунт їх, обіцявши,
Що їм розкажуть про причину смерті.
Генріх Що він помер, Уоріку, це правда;

Як саме — знає бог, але не Генріх.
Підіть, огляньте бездиханний труп
І визначте, як сталась нагла смерть.
Уорік Гаразд, владарю. Солсбері, побудьте
З простолюдом; я швидко повернусь.
(Виходить)
Генріх Всевишній судде, о, спини думки,
Які душею оволодівають,-
Думки про те, ЙШ Гемфрі підло вбитий!
Як помиляюсь,— господи, прости,
Що замість тебе зважився судить!
Хотів би я бліді уста зігріти
Цілунків тисячею і пролить
Над дорогим обличчям море сліз!
Казать мерцю глухому про любов,
Голубити його нечулу руку!..
Та марні ці нікчемні голосіння —
Побачивши землистий м,ертвий лик,
Я тільки збільшив би свою скорботу.
Вносять ліжко з мертвим Глостером. Входить Уорік.
Уорік Владарю, підійдіть, на тіло гляньте.
Генріх Глибінь могили власної побачу:
З його душею відлетіла втіха —
Дивлюсь на нього, як на смерть свою.
Уорік Як правда те, що я душею прагну
До владаря, який прийняв наш образ,
Щоб знять отця свого прокляття з люду,
Так певен, що руками лиходіїв
Підступно вбитий герцог наш преславний.
Сеффолк Жахлива клятва, вельми урочиста.
Та чим її Уорік обгрунтує? >
Уорік Кров до обличчя припливла, поглянь!
Я бачив смертю власною померлих:
Запалі щоки, вид блідий, безкровний,
Адже вся кров їх ринула до серця,

Яке її на поміч прикликало,
Щоб відігнати зловорожу смерть.
Схололій з серцем, крові не вернутись
І не прикрасити рум'янцем щік.
його ж лице від крові почорніло,
А очі вирячені неприродно —
Так дивляться задушені мерці.
Волосся дибом, роздулися ніздрі
З натуги; розчепірилися пальці,
Мов за життя змагавсь він, та намарне.
Волосся, глянь, прилипло до постелі,
Скуйовджена охайна борода,
Як жито влітку бурею лихою.
Тож сумніву нема — його убито,
І доказом тому — всі ці ознаки.
Сеффолк Та хто ж, Уоріку, його убив?
Його я з Бофортом оберігав,
А ми ж не вбивці, сер, як сподіваюсь.
Уорік Обидва вороги його закляті,
І вам веліли Гемфрі стерегти!
Навряд чи з ним обходились як з другом,
І він, напевне, "з недругом зустрівсь.
Маргарита То ви підозрюєте цих вельмож —
Вони в його дочасній смерті винні?
Уорік Коли забитий бик лежить в крові,
А поруч із сокирою різник,-
Хто, як не він, скотину зарубав?
Як знайдуть в коршака гнізді куріпку,
Хіба ж не ясно, хто її убив,
Хай навіть дзьоб у вбивці й не в крові?
Такі ж підозри збуджує ця смерть.
Маргарита Ви, Сеффолку, різник? То де ваш ніж?
А Бофорт — коршак? Де ж у нього кігті?
Сеффолк На тих, що сплять, я не ношу ножа.
Та заржавів без діла меч відплати;

Його омию у крові того,
Хто тут ганьбить мене тавром убивства.
Ану, посмій, чваньку з Уорікшіра,
Сказать, що в смерті Гемфрі винен я.
Кардинал Бофорт, Сомерсет та інші виходять.
Ліжко виносять.
Уорік Чом не посміть, як Сеффолк сміє кпити?
Маргарита Не хоче вгамувать свій дух зухвалий,
Не хоче дерзновенний суд спинити,
Хоч би сто раз йому слав виклик Сеффолк.
Уорік Прошу вас, володарко, заспокойтесь.
Замовлене за нього кожне слово
Плямує вашу королівську гідність.
Сеффолк Брутальний, ниций, недолугий лорде!
Ніхто свого так мужа не ганьбив,
Як матінка твоя, що прийняла
Якогось неотесу, й прищепивсь
До гілки славної нікчемний пагін;
Ти плід його, ніякий ти не Невіл!
Уорік Якби тебе вИна не захищала,
Я в ката зараз відібрав би хліб,
Позбавив би тебе стількох принижень!
Ще й короля присутність не дає,
Убивце боязкий, тебе примусить,
Щоб ти навколішки просив прощення
За ці слова. Скажи: "Я власну матір
Мав на увазі і.своє байстрюцтво".
Лиш взявши страху твойого данину,
Тебе послав би в пекло, як і слід,
. Вампіре злий, що впився кров'ю сонних!
Сеффолк Тобі ж не сонному пущу я кров,
Якщо ти зважишся піти зі мною.
Уорік Мерщій, бо сам тебе я потягну.
Хоч ти й негідний, порішу тебе
І духу герцога в пригоді стану.

Сеффолк і Уорік виходять.
Генріх Щонайміцніший панцир — чисте серце,
І тричі той озброєний, хто правий!
Вразливий, хоч в міцну закутий сталь,
Той, хто своє сумління запродав.
Гамір, за сценою.
Маргарита Що там за гамір?
Повертаються С є ф ф о л к і Уорік з оголеними мечами.
Генріх Це що? В моїй присутності мечі
Оголені? Нечуване зухвальство!
І що це за страшний гармидер там?
Сеффолк Могутній владарю, Уорік підлий
Напав на мене з жителями Бері.
Гамір юрби за сценою. Повертається Селсбері.
Солсбері
(до народу за сценою)
Спиніться, сам скажу я королю!
Владарю, передать просив народ:
Як Сеффолка зрадливого не стратять
Чи з Англії не проженуть мерщій,
То натовп візьме силоміць його
І поступово, люто замордує.
Бо, кажуть, Гемфрі доброго убив він
І ніби й вас ладен зі світу зжити.
Лише любов до вас і вірність вам,
А зовсім не бажання бунту злого,
Не прагнення перечить королю
їх змушує вигнання лорда прагнуть.
В турботі про величність вашу мовлять:
"Якби володар спати захотів
Й під страхом нелюбові, навіть смерті
Заборонив тривожити себе,-
Все ж, незважаючи на заборону,
Змію уздрівши, що повзе до вас
Із язиком роздвоєним,— було б

Вас конче треба швидше розбудити,
Щоб гад отруйний тихої дрімоти
Не обернув на смерть, на вічний сон".
Отож, гукають, хочете чи ні,
А вас оберігатимуть вони
Від гадів лютих отаких, як Сеффолк,
Чиїм жалом жахливим, смертоносним
Ваш любий високоповажний дядько
Підступно був позбавлений життя.
Народ
(за сценою)
Що каже, лорде Солсбері, король?
Сеффолк Хай грубий неотесаний народ
Звернувсь до короля з таким посланням,
:..... А ви їм, лорде, раді прислужитись,
Щоб показать, який із вас оратор!
Вся честь, якої Солсбері домігся,-
У короля послом буть повноважним
. Від натовпу ремісників, нікчем. .
Народ
(за, сценою)
Вдеремось, як не відповість король!
Генріх йдіть, Солсбері, і передайте їм:
Я вдячний за любовне піклування,
Якби й не вимагали, все одно
Вчинив би, як вони наполягають.
Весь час мене гнітить передчуття,
Що ввергне Сеффолк у біду мій край.
Отож клянуся величчю того,
Чий тут я недостойний лиш намісник:
Як через три дні ще труїти буде
Повітря Сеффолк нам, то прийме смерть.
Солсбері виходить.
Маргарита О Генріху, дай заступлюсь за нього.
Генріх Таке заступництво для королеви —

Ганьба! Я все сказав. Просити будеш
За Сеффолка— лиш роз'ятриш мій гнів.
Сказавши й просто, я б дотримав слова,
Коли ж поклявся — це безповоротно.
(До Сеффолка)
Як через три дні ще тебе застануть
На цій землі, де правлю,— цілим світом
Не зможеш викупить свого життя.
Ходімо геть, Уоріку, ходім;
Тобі про щось важливе розповім.
Всі, крім королеви Маргарити й Сеффолка, виходять.
Маргарита Хай будуть безталання й горе з вами!
Хай сум глибокий та нестерпний біль
Товаришують з вами повсякчас!
Вас двоє — третій хай диявол буде
Й потрійна помста хай спостигне вас!
Сеффолк Спини свої прокльони, королево!
Прощаймось. Нас тяжка розлука жде.
Маргарита Ляклива баба! Потолоч, нікчема!
Не маєш духу ворогів клясти?
Сеффолк Чума на них! Яке з клятьби пуття?
Якби клятьба, мов стогін мандрагори,
Могла вбивать, я б винайшов слова
Жахливі, в'їдливі, разючі, люті
І, зуби зціпивши, їх процідив би
З ненавистю смертельною такою,
Мов я — сама Злоба в жахній печері.
Язик мій захлинався б від погроз,
А очі іскри сипали б, мов кремінь, z
Волосся стало б сторч, як у безумця,— —J
Я проклинав би їх усім єством.
Та й зараз чую: серце б розірвалось,
Якби не кляв. Отрути хай нап'ються!
Хай жовч їм буде найсмачніша страва,
Гай кипарисів — наймиліша тінь,

Убивчий василіск — надія люба,
І ящірки язик — найбільша ласка,
Змії сичання — музика найкраща,
А сич зловісний хай концерт доповнить!
Усі страхіття в безпросвітнім пеклі..,
Маргарита Та досить, любий, не карайся так!
Прокльони ці, мов сонце, склом відбите,
А чи мов надмір пороху в рушниці,
Всю силу обертають проти тебе.
Сеффолк Клясти звеліла і велиш спинитись?
Землею, звідки вигнаний, клянусь;
Я проклинав би і в зимову ніч,
Хоч би стояв оголений на кручі,
Де від морозу не росте трава,-
Немов була б то забавка миттєва.
Маргарита Благаю, зупинися! Руку дай,
Зрошу її невтішними слізьми,-
Хай дощ руки цієї не зволожить,
Моєї туги свідчення не змиє.
(Цілує йому руку)
Якби ж відбився цілунок на руці,
Щоб ти, коли б не глянув на відбиток,
Уста згадав, що по тобі зітхають
бесь час! Ну що ж, іди. Спізнаю горе;
Не вірю в нього, поки ти зі мною,
Як багатій — у те, що бідним стане.
Я поверну тебе чи, певен будь,
Теж наражуся на лихе вигнання,
Хоча без тебе й так вигнанка я!
йди, більш ні слова, швидше йди... Стривай!
Такі обійми й поцілунки друзів
Засуджених. Розстатись їм несила,
Стократ розлука гірша їм за смерть.
І все ж прощай! Прощай, моє життя!
Сеффолк Так Сеффолк десять вигнаний разів:

Один раз королем, тобою — дев'ять.
Коли б не ти, за краєм не страждав би;
В твоїм небеснім товаристві пуща
Пустельна — людною мені була б.
Мені лише з тобою милий світ,
Бо ти — мій світ, утіха вся моя;
Там порожнеча, де тебе немає.
Не можу більше я... Живи, радій,-
Для мене радість в тім, що ти живеш.
Входить В о к с.
Маргарита Куди так швидко, Воксе? Що нового?
Вокс Його величність маю сповістити,
Що кардинал наш Бофорт помирає,
Його недуга раптом знемогла.
Повітря ловить, витріщає очі,
Кляне жахливо бога і людей;
То так говорить, наче Гемфрі дух
Стоїть над ним, то кличе короля
Й вишіптує подушці, мов йому,
Душі обтяженої таємниці.
Я посланий володарю сказати,
Що саме зараз кличе він його.
Маргарита Йди, розкажи про лихо королю.
Вокс виходить.
Ах, що таке цей світ? Які новини!
Та що це я журюсь хвилинним горем,
Коли щезає Сеффолк, скарб душі?
Лиш за тобою, Сеффолку, тужу
І сльози ллю рясніш від хмар південних;
.Ті землю напувають, я — журбу.
Ну, йди вже. Бо ж як вернеться король
І вдвох побачить нас — загинеш ти.
Сеффолк З тобою розлучусь — не жить мені,
А смерть у тебе на очах — те ж саме,
Що сон солодкий у твоїх обіймах.

Тут я віддав би душу небесам
Так ніжно й лагідно, як немовля,
Що в матері на грудях помирає.
Без тебе — я кричав би, мов шалений,
Щоб ти прийшла й мені закрила очі,
Губами щоб уста мені стулила
І випурхнути не дала душі.
Або ж її вдихнув би в тебе я,
Щоб жить в Елізіумі чарівнім.
Смерть біля тебе — лиш приємний жарт,
А смерть без тебе — мука, гірша смерті.
Дозволь мені лишитись — будь/йде буде!
Маргарита Йди! Хоч розлука болісна й гірка,
Все ж виліковує смертельні рани.
До Франції, мій любий! Вісті шли.
Де б ти не був у цім широкім світі,
Пошлю Іриду віднайти тебе.
Сеффолк Йду.
Маргарита Серце забираєш ти моє.
Сеффолк Мій самоцвіте у печальній скриньці,
Де не було й гроша... Мов половинам
Човна розбитого, нам розлучитись.
Мені — туди, на смерть.
Маргарита Мені ж — лишитись.
Виходять у різні боки.
СЦЕНА 3
Лондон. Спальня кардинала Бофорта.
Входять король Генріх, Солсбері, Уорік та інші. Кардинал
лежить у ліжку.
Генріх Що з вами, лорде? Владарю скажіть.
Кардинал Якщо ти — смерть, скарбницю дам англійську,
Такий же острів зможеш ти купить,-
Не забирай життя, не муч мене.
Генріх Ах, це ознака грішного життя —
Такий жахливий перед смертю страх!

Уорік З тобою, Бофорте, король говорить!
Кардинал Коли бажаєте, судіть мене.
В постелі він помер. Де ще вмирати?
Хіба я владен над життям і смертю?
О, не катуй мене, у всім зізнаюсь.
Ожив? То де ж він? Покажіть мені;
Дам фунтів тисячу, щоб тільки глянуть.
Але сліпий він — прах засипав очі.
Волосся причешіть; глянь, глянь: стирчить
Липким гіллям; мою крилату душу
Піймає! Пить. Хай принесе аптекар
Отруту, за яку я заплатив.
Генріх Небесний вічний рушію, поглянь
На бідолаху милостивим оком!
Геть прожени лихого супостата,
Що душу гинучу в облогу взяв!
З грудей стражденних вийми чорний відчай!
Уорік Як шкіриться у передсмертних муках!
Солсбеоі його облишмо, хай відходить в мирі,
Генріх Хай мир душі його пошле господь!
Якщо про рай, мій кардинале, мислиш,
Хоч руку підніми на знак надії.
Руки не звів. Прости йому, о боже!
Уорік Смерть люта свідчить про лихе життя.
Генріх Суворо не суди, бо всі ми грішні.
Закрийте очі. Опустіть запону.
Ходім віддатись роздумам спасенним.
Виходять.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА 1

Кент. Морський берег коло Дувра.

З моря чути стрілянину. Входять капітан корабля, шкіпер, штурман, Водді Вітмор та солдати; з ними Сеффолк та інші д в о > ряни-полонені.

Капітан Гидкий, пістрявий, галасливий день
Нарешті канув у морську глибінь,
І, завиваючи, женуть вовки
Гекати коней — тих, що тягнуть ніч,
Скорботи повну, й никлими крильми
Могили укривають, а із пащ
Лиху, погубну пітьму видихають.
Ну ж, полонених приведіть сюди.
Покіль на якорі стоїть баркас,
Хай тут, на березі, заплатять викуп
Чи зросять кров'ю цей пісок безбарвний.
Цей в'язень, шкіпере, дістався тобі,
А штурман твій цього нехай бере.
Цей,
(показує на Сеффолка)
Водді Вітморе, хай буде твій.
1-й дворянин Який мій викуп, шкіпере? Кажи.
Шкіпер Як тисячі не сплатиш крон — помреш.
Штурман
(до іншого дворянина)
Ти стільки ж дай, а ні — то приймеш смерть.
Капітан Що? Шкода вам двох тисяч крон? І ви
Ще носите ім'я дворян величне?
Скарать негідників! Обом вам смерть.
Не дорівняє цей нікчемний викуп
Життю утрачених у битві друзів.
1-й дворянин Дам викуп, тільки пощадіть мене.
2-й дворянин Я теж — додому зараз напишу.
Вітмор
(до Сеффолка)
Я плату здобував, а втратив око;
Тож ти поплатишся за це — помреш.
Якби ж то міг, то порішив би й цих.
Капітан Не гарячкуй; хай платить і живе.
Сеффолк Я дворянин. Підв'язки орден бачиш?

І скільки скажеш, стільки й заплачу.
Вітмор Я теж з дворян. Мене звуть Водді Вітмор.
Що? Ти здригнувсь? Так налякала смерть?
Сеффолк Ім'я твоє страшне, бо смерть віщує.
Мудрець сказав колись, що принесуть
Мені погибель води. Не жадай
Моєї крові, бо ж ім'я твоє
Скоріш не Водді — "води", а Г о т ь є.
Вітмор Готьє чи Водді — все одно. Безчестя
Ніколи нашого ім'я не крило,
І меч змивав найменшу з нього пляму.
Коли ж продам я помсту, як гендляр,
Хай меч зламають мій і знищать герб,
Всесвітнім проголосять боягузом!
Сеффолк Спинися, Вітморе, твій в'язень — знатний.
Я — герцог Сеффолк, Вільям Де-Ла-Пуль.
Вітмор Це герцог Сеффолк у такому дранті?
Сеффолк Так — дрантя герцогства не позбавляє,
Бувало, що перевдягавсь і Зевс.
Капітан Не був убитий він, тебе ж уб'ють.
Сеффолк Мугирю темний! Генріхову кров,
Ланкастерову кров — величну, владну —
Невже проллє такий нікчемний конюх?
Чи ж не тримав ти стремено у мене?
Без шапки чи не плівся за моїм
Убраним мулом; не радів моєму
Кивку? Мені ти келих подавав,
Навколішки мої приймав об'їдки,
Як з королевою бенкетував я!
Усе це пригадай і втихомирся,
Погорду недоречну погамуй.
А як стояв у нас в передпокої,
Чекав мене! Чи підписом своїм
Тебе оця рука не рятувала?
Тож хай вона язик тобі вгамує.

Вітмор Протнуть цього нікчему, капітане?
Капітан. Та спершу дай протну його словами.
Сеффолк Тупі вони, як сам ти, підлий рабе!
Капітан, Геть! На баркасі голову йому
Зітніть.
Сеффолк Невже своєю) ризикнеш?
Капітан Так, Пулда.
Сеффолк Пулю?
Капітан Лорд? Сер Пуль?..
Пуль-пуль! Пулькатий вишкребку багна!
Ти каламутиш срібне джерело,
З' якого п'є наш край. Заткну цю пельку,
Що жадібно ковта скарби державні,-
Не королеву будеш цілувати,
А землю гризти. Ти, що смертю Гемфрі
Втішавсь, до вітру шкіришся дарма —
Тобі й від нього співчуття нема.
З відьомським кодлом поберешся ти
За те, що зважився висватать державцю
Дочку нікчеми короля, в якого
Ні підданих, ні грошей, ні вінця.
Лукавством ти домігся висоти
й зажерся, наче Сулла честолюбний .
Шматками серця матері своєї.
Ти Франції продав Анжу і Мен;
Нормандці бунтівливі через тебе
Нас не шанують більше; пікардійці
Побили урядовців, захопили
Фортеці і додому відіслали
Поранених солдатів. Сам Уорік,
Всі Невіли, що не виймають марно
Мечів, на тебе в гніві піднялись.
Рід Йорків, геть відіпхнутий від трону
Убивством безневинного державця,-
Ганебним, злим, розбійницьким насильством,-

Горить вогнем відплати, на знаменах
Підносить сонце, .що гряде з-за хмар,
Під ним написано — Invitis nubibus *.
Озброївсь тут, у Кенті, весь народ,
Ну і, нарешті, злидні та неслава
Проникли й до палацу короля.
Все через тебе. Геть! Ведіть його.
Сеффолк Чом я не бог? Страшні б метнув громи
В цих підлих покидьків, бридких людців!
, , Нікчем дрібниці тішать — цей негідник,
Баркасний капітан, грозиться дужче,
Ніж Баргул, іллірійський злий пірат.
Грабують трутні вулики, та крові
Не ссуть орлиної. Не можу вмерти
Від рук такого ницого раба!
Твої слова збудили гнів — не страх.
Мене, посла владарки, за протоку,
До Франції безпечно переправиш.
Щпітан Що скажеш, Водді?
Вітмор На той світ переправлю я тебе.
Сеффолк Gelidus timor occupat artus **.
Боюсь тебе.
Вітмор Причини є для страху, певен будь.
Ну що, злякався? Схилишся тепер?
1-й дворянин Просіть смиренно, мій шановний лорде,
Сеффолк Ні, владна мова Сеффолка тверда.
Наказувати звик він — не просити;
Принижуватися йому не личить
Перед такими. Радше я схилю
На плаху голову, аніж коліна
Будь перед ким, крім бога й короля!
* Наперекір хмарам (лат.).
. ** Крижаний злах-охоплює .мене. (лат.).
Хай краще буде на кривавій палі,
Ніж непокрита перед простаком.

Не знає страху той, хто справді знатний,-
Більш, ніж вчинить посмієш, я знесу.
Капітан Візьміть його! Нехай замовкне він.
Сеффолк Йдіть, покажіть усю свою жорстокість,
Ця смерть хай не забудеться повік!
Великих часто казна-хто вбивав:
Раб, розбишака, римський гладіатор
Вбив Туллія, а Цезаря зарізав
Брут-байстрючище; дикуни убили
Помпея; Сеффолка — пірати вб'ють.
Вітмор та інші з Сеффолком виходять.
Капітан А щодо цих, які нам винні викуп,
З них одного бажаємо звільнити.
Отож ви з нами йдіть, він піде сам.
Усі, крім 1-го дворянина, виходять. Повертається Вітмор з тілом Сеффолка.
Вітмор Хай тіло й голова отут лежать;
Коханця королева поховає.
(Виходить)
1-й дворянин О варварське видовище криваве!
Я тіло віднесу до короля;
Як не помститься він, помстяться друзі
Чи королева,— їй він милий був.
(Виходить, несучи труп Сеффолка)
СЦЕНА 2
Вересовище Блекхіт у Кенті, недалеко від Лондона.
Входять Джордж Бевіе та Джон Голленд.
Бевіс Діставай собі меча, хоч би дерев'яного. Уже два дні, як вони піднялися.
Голленд Ну що ж, тепер їм не завадить поспати.
Бевіс Кажу ж тобі, сукняр Джек Кед надумав приче-пурити державу, вивернути її й підворсити.
Голленд Якраз до речі, бо ж вона таки пошарпана. Отож, кажу, не стало в Англії веселості, відколи прийшло дворян-ство.

Бевіс Кепські часи! Нас, ремісництво, мають за ніщо.
Голленд Знать думає, що ходити в шкіряних фартухах — ганьба.
Бевіс До того ж із королівських радників нема пуття.
Голленд Правда! А сказано ж: "Трудись, роблячи свою справу". Інакше сказати — хай правлять люди трудящі. Отож нам належить правити.
Бевіс Слушно, адже найперша ознака чесної людини — тверда рука.
Голленд Ось вони! Ідуть! Он Бестів син, чинбар з Вінгема...
Бевіс Чинитиме вражі шкури.
Голленд І різник Дік...
Бевіс Ну, він звалить гріх, мов бика, а беззаконню, як теляті, переріже горло.
Голленд І ткач Сміт...
Бевіс Отже, скоро урветься їхня нитка життя.
Голленд Ходімо пристанемо до них.
Барабани.
Входять Джек Кед, різник Дік, ткач Сміт і ю р б а.
Кед Ми, Джон Кед, названий так за ім'ям гаданого батька нашого...
Дік
(Убік)
Правильніше, названий так тому, що к є д о н у в кадуб чужих оселедців у свою комірчину.
Кед І вороги наші впадуть ниць перед нами... сповненими завзяття скидати королів та вельмож... Скажи, хай замовкнуть.
Дік Тихо там!
Кед Мій батько був Мортімер...
Дік
(убік)
Чесний був чоловік, хороший муляр.

Кед Моя мати — з роду Плантагенетів...
Дік
(Убік)
Я її добре знав — була повитухою.
Кед Моя дружина — дочка Леса...
Дік
(убік)
Так, вона-дочка колісника, то щоеь та знає про
колеса!
Сміт
(убік)
А нині, аби заробити на шматок хліба, пере вдо-
ма білизну.
Кед Отже, я з благородного дому,
Дік
(убік) '..'/,. ....
Аякже, поле — вельми благородне місце, адже
там він і народився під огорожею. У батька його ніколи не було
іншого дому, окрім в'язниці.
Кед Я відважний...
Сміт . і
(убік)
Ще б пак! Жебрак — та щоб не був відважний.
Кед Я дуже витривалий...
Сміт
(убік)
Оце таки правда: я бачив, як його шмагали на
базарі три дні поспіль.
Кед Не боюсь ні меча, ні вогню...
Сміт
(убік)
Меча йому нічого боятись — у нього одежа гар-
тована вітром і дощем. ! ' .
Дік
(Убік) ; ,:..-

А вогню, певно, не завадило б остерегтись — на
руці в нього випечене тавро за крадіжку овець.
Кеді Тож будьте хоробрі, адже ватажок ваш хороб-
рий і клянеться змінити всі порядки. В Англії сім півпенсових
хлібин продаватимуть за пенс; кухлі будуть утричі більші, а хто
питиме слабке пиво, вважатиметься злочинцем. Все в королівстві
буде спільним, і мій кінь пастиметься в Чіпсайді. Коли я стану
королем,— а я ним стану...
Всі Хай живе ваша величність!
Кед Дякую вам, люди добрі...— грошей тоді не буде
зовсім, усі їстимуть і питимуть за мій рахунок, і я зодягну всіх
в однакове вбрання, щоб жили в згоді, як брати, і шанували мене
як свого владаря.
Дік Найперше повбиваємо всіх законників.
Кед Ну, це вже я неодмікно зроблю. Хіба не жаль,
що зі шкури безневинного ягняти виробляють пергамент? Той пер-
гамент, ;коли на ньому щось нащкрябають, може занапастити лю-
дину! Кажуть, бджола жалить, а я кажу, що жалить бджолиний
віск, бо я лише раз якось приклав печать до папірця і відтоді сам
не свій. Що таке? Хто там?1
Входять кілька бунтівників, ведучи з собою
чатемського писа р я.
Сміт Писар із Чатема! Вміє писати, читати ще і
рахувати.
Кед Чудовисько!
Сміт Ми застали його над школярськими зошитами
Кед От негідник!
Сміт У нього книжка в кишені, з червоними літерами.
Кед То він чаклун!
Дік Так, він уміє складати угоди й писати судов
' справи.
Кед Шкода, бо він, клянуся честю, чоловік славний
Він не помре, якщо тільки я не визнаю його винним. Підійди-нс
сюди, добродію, мушу дещо з'ясувати. Як тебе звуть?
Писар Еммануїл.,

Дік Таке пишуть угорі на указах. Кепські тво
справи!
Кед Не заважай. Скажи, ти пишеш своє ім'я чи, яі
кожна порядна людина, маєш свій особливий знак?
Писар Сер, дякувати богу, я досить освічений, щоб на
писати своє ім'я.

Всі Він зізнався! Порішити його! Це негідник і зрад-
ник!
Кед Порішити його! Повісити з пером і каламарем
на шиї!
Писаря виводять. Входить М а й к л.
Майкл Де наш генерал?
Кед Я тут. Що там, —солдате?
Майкл Тікай! Тікай! Тікай! Сер Гемфрі Стаффорд і
його брат підходять із королівським військом.
Кед Стій, негіднику, бо як уріжу! Зі Стаффордом
зітнеться рівний йому чоловік. Сам він рицар, чи не так?
Майкл Так.
Кед Щоб зрівнятися з ним, негайно посвячу себе в
рицарі.
(Схиляє коліно)
Встань, сер Джон Мортімер.
(Устає)
Ну, тепер ми йому покажемо!
Входять під барабанний дріб сер Гемфрі Стаффорд і його брат В і л ь —
ям з військом.
Гемфрі Ст. Гидкі зухвальці, покидьки брудні!
Додолу зброю, шибеники з Кенту!
Розходьтеся! А мугиря цього
Залиште, і король пробачить вам.
Вільям Ст. Та й лютий він, гнівний до непокірних,
Отож здавайтеся, або ж вам смерть.
Кед Я чхав на вбраних у шовки рабів!
Я, люди добрі, розмовляю з вами,

Над ким владарювати сподіваюсь,
Бо я. корони справжній спадкоємець.
Гемфрі Ст. Шахраю, мулярем твій батько був,
А сам ти стриг сукно. Хіба не так?
Кед Садівником був і Адам.
Вільям Ст. То й що?
Кед г Як що? Таж Едмунд Мортімер, граф Марч,
Узяв за себе Кларенса дочку.
Гемфрі Ст. Так, сер.
Кед Від неї мав двох діток-близнюків.
Вільям Ст. Неправда.
Кед У тім-то й річ,— а я кажу, що правда.
Бо старшого із тих близнят жебрачка
Украла в годувальниці. Не знав він
Про непросте походження своє
І мулярем, дійшовши віку, став.
Я син його. Як можеш — запереч.
Дік Це щира правда, отже, він король.
Сміт Сер, він звів комин у домі мого батька, цеглини
й досі цілі, мов живі свідки, тож не сперечайтеся.
Гемфрі Ст. І вірите цьому ви лайдакові,
Що меле казна-що?
Всі Так, віримо, тож забирайтесь геть.
Вільям Ст. Це Йорк тебе так напоумив, Кеде.
Кед
(убік)
Брехня, усе це вигадав я сам.
(Уголос)
Іди, чоловіче, передай королю, що заради його батька Генріха
П'ятого, під час чийого правління хлопчаки гралися французьки-
ми кронами, я згоден, щоб він владарював; тільки я буду про-
тектором.
Дік А ще ми вимагаємо голову лорда Сея за те, що
той продав герцогство Мен.
Кед Саме так, адже це Англію понівечило; ходила б

калікою з ціпком, якби її не підтримала моя міць. Браття королі,
кажу вам: лорд Сей вихолостив наш край і зробив його євнухом,
до того ж він уміє говорити по-французькому, отже — зрадник.
Гемфрі Ст. Невігластво нікчемне та страшне!
Кед Ну, спробуй запереч,,якщо можеш. Французи —
наші вороги, і я питаю тебе: чи може той, хто говорить мовою
ворогів, бути добрим радником? '
Всі Ні! Ні! Тож голову йому зітнем.
Вільям Ст. Тут, видно, не шанують добрих слів.
Нехай війська провчать їх королівські.
Гемфрі Ст. По всіх містах проголоси, герольде,
Повстанців Кеда зрадниками, йди!
Усіх поб'єм, а тих, котрі втечуть,
Повісим — на очах дружин, дітей —
На дверях їх будинків, для науки.
За мною всі, хто друзі короля.
Обидва Стаффорди з військом виходять.
Кед За мною всі, хто поважа народ!
В борні за волю покажіть себе.
Дворян і лордів поб'ємо, залишим
Лиш тих, що носять латане взуття,
Бо це порядні люди, і якби
Посміли, то усі до нас пристали б.
Дік Вони вишикувались бойовим порядком і "дуть
на нас.
Кед Ну, а у нас тоді порядок, коли зовсім нема по-
рядку. Рушаймо, гей, вперед!
Виходять.
€ЦЕНА З
Інша частина Блекхіта.
Гамір бою, в якому ебох Стаффордів убито. Входять Кед і його прибіч-
ники.
Кед Де Дік, різник із Ешфорда?
Дік Ось я, сер.
Кед Вороги падали перед тобою, як вівці й бики, а

ти з ними розправлявся, мов у себе в різниці; тож я хочу тебе нагородити. Відтепер піст буде вдвічі довшим, ніж досі, а тобі дозволяється забивати по сто голів без однієї щотижня.

Дік Більше мені й не треба.

Кед І, сказати правду, меншого ти не заслужив, А цю пам'ятку звитяги я носитиму.

(Надягає лати Гемфрі Стаффорда)

А тіла їхні хай волочить за собою мій кінь, поки я не прибуду в Лондон^ де перед нами понесуть меч лорд-мера.

Дік Коли хочемо, щоб і нам, і всім було гаразд, зруйнуймо тюрми й повипускаймо всіх в'язнів.

Кед Не хвилюйся, за це я ручуся. Ну, рушаймо на Лондон.

Виходять.

СЦЕНА 4

Лондон. Кімната в палаці.

Входять король Генріх, читаючи петицію, герцог Бекінгем і лорд Сей; віддалік — королева Маргарита плаче над головою Сеффолка.

Маргарита

(вбік)

Я чула, що марніє з горя дух,
Стає занадто кволим, боязким,
Тож думаймо про помсту, досить слізі
Та як не плакать, дивлячись на це?
До серця голову його притисну...
Де ж тіло, щоб його мені обняти?

Бекінгем Яку відповідь дасть ваша величність на вимоги бунтівників?

Генріх Пошлю єпископа вмовляти їх— .
Мечем згубити стільки щирих душ —
Гріх перед богом! Щоб не проливати
їх крові,— ладен сам я говорити
Із Джеком Кедом, їхнім ватажком.
Стривайте, я перечитаю ще.

Маргарита

(вбік)
О нелюди! Немов зоря небесна,
Цей лик ясний був наді мною владний.
Чому жалю він не збудив у тих,
Що й глянути на нього недостойні?
Генріх Кед, лорде Сей, клявсь голову зітнуть вам.
Сей Надіюсь, перш йому ви зітнете.
Генріх Що? Досі королева
Смерть Сеффолка оялакує, голосить?
Боюсь, якби це я помер, кохана,
Ти б не тужила гірко так за мною.
Маргарита Ні, вмерла б, любий, з туги за тобою.
Входить гонець.
Генріх Що там за вісті? Поспішав чому?
Гонець Кед в Саутворку. Владарю, тікайте!
Проголосив, що він — лорд Мортімер,
Нащадок роду Кларенса; відкрито
Загарбником величність вашу зве,
Вінчатись у Вестмінстері поклявся.
У нього військо — юрби голодранців,
Безжальних, грубих наймитів, селян.
Смерть Стаффордів — і Вільяма, і Гемфрі —
Вселила в них зухвальство йти вперед.
Усіх двірських, всю знать, учених, суддів
Звуть гусінню і перебити хочуть.
Генріх Безбожники! Не відають, що коять.
Бекінгем Владарю, їдьте в Кілінгворт. А ми
Зберем війська, щоб розгромити їх.
Маргарита Ох, жив би герцог Сеффолк — миттю він
Приборкав би цих кентських розбишак.
Генріх Вас, лорде Сей, ненавидять злочинці,-
Отож рушайте з нами в Кілінгворт.
Сей Не хочу небезпеці піддавати
Величність вашу; навіть вигляд мій
Дратує їх. Я в Лондоні сховаюсь,

Вони мене не знайдуть, сподіваюсь.
Входить 2-й гонець.
2-й гонець Кед захопив міст Лондонський. Тікають,
Лишаючи домівки, городяни,
А волоцюги, ласі до наживи,
До зрадника спішать; пограбувати
Клянуться місто й королівський двір.
Бекінгем Владарю, не баріться, на коня!
Генріх Ходім, дружино. Бог — надія наша.
Маргарита Моя надія з Сеффолком померла.
Генріх
(до лорда Сен)
Щасти вам, лорде! Бунтарям не вірте.
Бекінгем Не вірте ви нікому, зради бійтесь.
Сей В свою невинність вірю, а тому
Я сповнений рішучості й відваги.
Виходять.
СЦЕНА 5
Лондон. Тау ер.
На мур виходять лорд Скеле та інші. Внизу входять кілька горо-
дян.
Скеле Ну що? Убили Кеда?
1-й городянин Ні, мілорде; напевне, його й не вб'ють. Вони
вже захопили міст і розправляються з усіма, хто чинить опір.
Лорд-мер благає вашу честь прислати йому підкріплення з Тауе-
ра, щоб захистити місто від бунтівників.
Скеле Загін лиш невеликий дати можу,
Адже й мене тривожать бунтарі:
Вже пробували Тауер узяти.
Ідіть до Смітфілда й людей зберіть;
Туди пришлю я Метью Гофа. Бийтесь
За короля, країну і життя!
А зараз прощавайте, мушу йти.
Виходять.
СЦЕНА 6

Лондон. Кеннон-стріт.
Входить Джек Кед зі своїми прибічниками. Він б'є жезлом об Лондонський камінь.
Кед Нині Мортімер — господар цього міста. Сидячи
тут, на Лондонськім камені, я велю і наказую, щоб коштом міста
у цей перший рік мого правління з міських водограїв било саме от
тільки червоне вино. І відтепер зрадником буде кожен, хго назве
мене інакше, як лорд Мортімер.
Вбігає солдат.
Солдат Джек Кед! Джек Кед!
Кед Прибити його.
Солдата вбивають.
Сміт Якщо цей чолов'яга має клепку в голові, то
більше вже ніколи не назве вас Джеком Кедом. Здається, його
як слід застерегли.
Дік Мілорде, у Смітфілді зібрано війська.
Кед Що ж, ходімо, зітнемося з ними. Та спершу під-
паліть Лондонський міст, а коли зможете, то й Тауер заразом.
Рушаймо, вперед!
Виходять.
СЦЕНА 7
Лондон. Смітфілд.
Тривога, бій. Метью Гофа вбито, його загін розгромлений.
Входить Джек Кед зі своїми прибічниками.
Кед Отак, добродії. Тепер ідіть — хто громити Са-
войський палац, хто до королівських судів. Розбийте їх ущент!
Дік Маю прохання до вашої світлості.
Кед За це звертання, коли стану світлістю, зроблю
тебе лордом.
Дік Тільки про одне прошу — щоб закони Англії ви-
ходили з ваших уст.
Голленд
(убік)
Ого, болючі будуть закони, адже його штрикну-

ли списом у рот, і рана досі не загоїлась.
Сміт
(убік)
Ні, Джоне, це будуть смердючі закони, адже
s рота в нього тхне підсмаженим сиром.
Кед Я вже обдумав це: так воно й буде. Мерщій
спаліть усі державні акти; мої уста будуть парламентом Англії.
Голленд
(убік)
Кусючі будуть наші статути, якщо йому не по-
виривають зубів.
Кед І відтепер усе буде спільним.
Входить гонець.
Гонець Мілорде, здобич, здобич! Ось лорд Сей, що про-
дав у Франції міста, той самий, що змушував нас платити два-
дцять один раз по п'ятнадцятій частці і по шилінгу з фунта, коли
збирав податок на останню війну.
Входить Джордж Бевіс із лордом Сеем.
Кед Що ж, за це йому десять разів зрубаємо голову.
Ах ти, Сею-фарисею, вбраний у бумазею з гамазею! Ах, сей лорд
Сей, оце ж він усей! Тепер ти дізнаєшся, що таке наш королів-
ський суд! Як виправдаєшся перед моєю величністю в тім, шо
віддав Нормандію мусью Лижигузну, французькому дофінові?
Отож дізнайся в присутності всіх цих людей і лорда Мортімера:
я — та мітла, що вимете з двору таке сміття, як ти. Ти, як най-
більший зрадник, розбестив нашу молодь, завівши школи. Наші
діди не знали інших книг, крім палички з карбами, а ти запро-
вадив друк та ще — на шкоду королю, його короні й величі —
збудував паперову фабрику. Тобі в очі доведуть, що при тобі є
люди, котрі тільки й говорять, що про іменники, прикметники та
все такі мерзенні слова, нестерпні для християнських вух. Ти зму-
шував мирових суддів судити бідолах за справи, про які ті й гад-
ки не мали. Та ще й саджав у тюрми, а тих, що не вміли чита-
ти,— вішав, тоді як саме з цієї причини вони були найбільш гід-
ні життя. Ти їздиш на коні, вкритому чудовою попоною, чи не

так?
Сей То й що з того?
Кед А не варто вкривати свого коня плащем, коли
люди, чесніші за тебе, ходять у штанях і куртках.
Дік , І працюють у самій сорочці, як, наприклад, я,
різник.
Сей Ви, люди Кенту...
Дік Ну, що ти скажеш про Кент?
Сей Лиш те, що bona terra, mala gens *.
* Добра земля, та погані люди (лат.).
Кед Геть! Геть його! Він говорить по-латині.
Сей Сказати дайте, а тоді й тягніть.
Кент — пише Цезар в спогадах своїх —
На острові місцевість щонайліпша;
Чудовий край, багатий вельми, люди
Заможні, славні, щедрі і завзяті,-
Та, сподіваюсь, жаль вам не чужий.
Не я втрачав Нормандію та Мен;
Життя б віддав, аби їх повернути.
Чинив лиш справедливість і добро;
Не від дарів, а від прохань і сліз
Розчулювавсь. А брав податок з вас
На благо королю, державі й вам!
Я вчених обдаровував, бо сам
До короля наблизивсь через книги.
Прокляття боже — неуцтво, знання ж —
То крила, що підносять до небес: .
Як вас пекельні духи не обсіли,
Вбивати не захочете мене.
В чужих краях я вів переговори
На користь вам...
Кед Цить! Хоч одного удару завдав ти на полі бою?
Сей Далекосяжні руки у великих;
Вбивав не раз я тих, кого й не бачив.
Бевіс О боягуз! Ти ззаду нападав?

Сей Ці щоки зблідли від турбот про вас.
Кед Дайте йому ляща, то зарум'яняться знову.
Сей Сил не жалів я, позови бідняцькі
Вирішуючи; знемічнів, заслаб.
Кед Що ж, полікуємо тебе конопляною кашею та
юшкою з сокири.
Дік Чого тремтиш, чоловіче?
Сей Тремчу я від хвороби, не від страху.
Кед Ні, то він киває нам: мовляв, я ще поквитаюся
з вами. Ану подивимося, чи міцніше голова його триматиметься
на палі. Тягніть його геть і зітніть йому голову.
Сей Скажіть хоч, чим я завинив? Хіба
Коли багатства й шани домагався?
Чи маю в скринях золото лихе?
Чи надто пишний одяг на мені?
Кого образив? То за що ж мене?..
Цих рук-не мив я у крові невинній,
Це серце намірів не зна лихих.
О дайте жить!
Кед
(убік)
його слова збуджують у мене докори сумління,
та я придушу їх. Він помре хоча б за те, що так викручується.
(Вголос)
Приберіть його! В нього дідько під язиком сидить, він говорить
не від імені господа. Геть його, кажу, мерщій зітніть йому голову,
а потім удеріться в дім його зятя, сера Джеймса Кромера, зі-
тніть і тому голову й принесіть сюди на жердинах обидві голови.
Сей Ох, земляки! Як ваші молитви
Так само зневажатиме господь,
Що ваші душі жде на тому світі?
То змилуйтесь, лишіть мене живим.
Кед Та геть його! Зробіть, як я велів.
Кілька бунтівників з лордом Сеем виходять.
Найгордовитішому перові королівства не носити голови на в'я-

зах, якщо не сплатить мені данини; жодна дівчина не вийде заміж, поки не заплатить мені своєю незайманістю, а тоді вже дістанеться чоловікові. Всі люди залежатимуть від мене in capite *, і ми наказуємо й повеліваємо, щоб жінки їхні були вільні, як тільки може запрагнути серце й висловити язик.
Дік Мілорде, коли ж підемо на Чіпсайд і наберемо
добра на свої гострющі векселі?
Кед Та негайно ж.
Всі От славно!
Вертаються бунтівники з головами лорда Сея та його зятя.
Кед А це ще славніше! Хай поцілуються, адже вони
в житті любили один одного. А тепер їх розлучіть, щоб не змовилися віддати французам ще кілька міст. Солдати, відкладіть грабунок міста до ночі. Ми понесемо ці голови перед собою, як два жезли; будемо їздити по вулицях, і нехай цілуються на кожному розі! Вперед!
Виходять.
* Щодо свого життя (лат.).
СЦЕНА 8
Саутворк.
Гамір бою, потім сигнал до відступу.
Входить Кед зі своєю ватагою.
Кед Угору Рибною вулицею! Вниз до перехрестя
Святого Магнуса! Бийте і рубайте! Жбурляйте їх у Темзу!
Сурмлять до переговорів.
Що за шум? Хто сміє сурмити відступ чи якісь там переговори,
коли я наказую рубати?
Входять герцог Бекінгем та лорд Кліффорд з військом.
Бекінгем Ось ті, що сміють турбувать тебе.
Знай, Кеде, як посли від короля
Прийшли ми до людей, котрих ти звів,
І проголошуєм прощення всім,
Хто, кинувши тебе, додому піде.
Кліффорд Ну, земляки, впокоритесь? На милість,
Яку явив король, покладетесь

Чи підете за бунтарем на смерть?
Хто любить короля й прощення жде,
Хай підкидає шапку і гукає:
"Нехай живе король!"
Хто ж не шанує короля, ані
Отця його, що змушував тремтіти
Всю Францію,— проходь, піднісши зброю.
Всі Нехай живе король! Нехай живе король!
Кед Що, Бекінгеме й Кліффорде, невже ви такі смі-
ливці? А ви, підла мужва, вірите їм? Хочете, щоб вас повісили
з цидулами про ваше прощення на шиях? Чи для того мій меч
прорубував лондонську браму, щоб ви лишили мене коло "Білого
оленя" в Саутворку? Я гадав, ви нізащо не складете зброї, поки
не повернете своєї давньої свободи. Але всі ви зрадники й боягу-
зи, вам солодко жити в рабстві у дворян. То хай вони ламають
ваші спини надсильними тягарями, забирають у вас ваш дім,
ґвалтують у вас на очах ваших дружин і дочок, а я обійдуся без
вас. Прокляття боже на вас усіх!
Всі За Кедом підемо, за Кедом!
Кліффорд Чи Генріх П'ятий Кеду батьком був,
Що кричите ви: "Підемо за Кедом"?
Чи він у Францію вас поведе,
Дасть титули високі та звання?
Нема ні дому в нього, ні притулку,
І він прожить не може без розбою,
Так, щоб не грабувати вас і нас.
От сором буде, як під вашу чвару
Французи боязкі, що їх ми били,
З-за моря прийдуть, щоб побити нас!
Мов бачу, як в цій сварці громадянській
По Лондону прихідьки порядкують,
Кричать на стрічних: "Селюки! Мужва!"
Хай краще пропаде сто тисяч Кедів,
Ніж ви здастесь на милість ворогів.
На Францію! Вернім колишню славу!

Шануйте Англію, свою державу.
Король багатий — сильні й мужні ви.
Господь за нас! Нас перемога жде.
Всі Кліффорд! Кліффорд! Підемо за королем і
Кліффордом.
Кед
(убік)
І пір'їнка так не літає туди й сюди, як цей на-
товп! Ім'я Генріха П'ятого наражає їх на сто нещасть і спонукає
лишити мене напризволяще. Бачу, як вони змовляються схопити
мене. Мій меч прокладе мені шлях; тут мені не можна лишатись.
На зло чортам і пеклу проб'юся там, де вас найбільше! Засвід-
чать небеса і честь, що не брак відваги в мені, а лиш ниця й мер-
зенна зрада моїх прибічників змушує мене накивати п'ятами.
(Виходить, махаючи мечем)
Бекінгем Що? Він утік? Наздоженіть його —
Хто голову його подасть державцю,
За неї тисячу одержить крон.
Дехто виходить.
Бійці, за мною; спосіб доберем
Усіх вас помирити з королем.
Ви-ходять.
СЦЕНА 9
Кілінгвортський замок.
Сурми.
На терасу замку виходять король Генріх, королева Маргарин
І Сомерсет.
Генріх Який із королів усіх земних
Так мало бачив радості, як я?
З колискою не встиг я розлучитись,
Як в дев'ять місяців став королем.
Ніколи так підданець не жадав
Буть королем, як хочу буть підданцем.
Входять Бекінгем і Кліффорд.
Бекінгем Вітаю, владарю! Хороші вісті.

Генріх Що, Бекінгеме, у полоні Кед?
Чи зрадник відступив, збирає сили?
Внизу входить юрба прибічників Кеда з мотузками на шиях.
Кліффорд Утік він, а війська його здаються,
Покірно ждуть з мотузками на шиях,
Що їм присудите — життя чи смерть.
Генріх О небо, вічну браму розчини,
Прийми мою подяку і хвалу!
Бійці, цей день вам врятував життя,
Явив, що ви державу й короля
Шануєте; такими будьте й далі.
А Генріх, у яку б не втрапив скруту,
Не буде вас немилістю карати.
Тож дякую вам і прощаю всіх.
З вас кожен хай іде в свій рідний край.
Всі Нехай живе король! Нехай живе король!
Входить гонець.
Гонець Дозвольте сповістити вас, владарю:
З Ірландії вернувся герцог Йорк;
З потужним вельми та численним військом
Із галлогласів і завзятих кернів
Сюди прямує строєм гордовитим;
Скрізь проголошує, що тільки хоче
Звільнити вас від лорда Сомерсета
І називає зрадником його.
Генріх Коли не Кед загрожує, то Йорк!
Мій край, мов корабель: не встиг від бурі
Втекти, як на піратів наразився. —
Прогнали Кеда і розвіявсь бунт —
То Йорк йому на зміну поспішає.
Йди ж Йоркові назустріч, Бекінгеме,
Спитай, для чого зброю він здійняв.
Вже в Тауері Сомерсет, скажи.
Ти, Сомерсете, перебудеш там,'
Аж поки Иорк війська свої розпустить.

Сомерсет Владарю, йду в ув'язнення охоче;
Я для добра країни й смерть прийняв би.
Генріх
(до Бекінгема)
Що б не було, слів грубих не вживай:
Гарячий він і лайки не знесе.
Бекінгем Гаразд, владарю; ви не сумнівайтесь,
Вам на добро усе я поверну.
Генріх Ходім, дружино, думати, як править, ,
Щоб Англія мене не прокляла.
Фанфари.
Виходять. ..
СЦЕНА 10
Кент. Сад Айдена.
, Входить Кед.
Кед Хай воно горить, це честолюбство! Щоб я сам
згорів! Маю меч і мало не вмираю з голоду. П'ять днів ховався
по цих лісах і не зважувався визирнути, бо вся округа хоче мене
схопити. Але я так зголоднів, що навіть коли б хто напророчив
мені тисячу літ життя, все одно більше б не витримав. Отож я
переліз через мур у цей сад — скуштувати трави чи й зібрати са-
лат, адже не завадило б шлунок прохолодити у таку спеку. Га-
даю, це слово "салат" провіщає мені добро, недарма ж воно
звучить майже як "солдат", тож солдатові допоможе в скруті,
підгодує.
Входить Александер Айден зі слугами.
Айден Лорд, що живе в придворній метушні,
Не зна такого дивного спокою.
Цей спадок батьківський для мене милий,
Хоч невеликий — вартий королівства.
Ні величі, аби когось принизить,
Ні розкоші не прагну. Я не заздрий.
Що маю, тим і тішуся усмак,
Ділюсь, коли попросить що бідняк.
Кед Ось господар цієї землі — прийшов схопити ме-

не, приблуду, за те, що поткнувся без дозволу до його маєтку.
Ах, негіднику! Ти хочеш виказати мене й одержати від короля ти-
сячу крон за мою голову. Але спершу, як страус, наїсися заліза,
ковтнеш, мов шпильку, мого меча.
Айден Хто ти такий, лайливцю, я не знаю,-
Чого б тебе виказувать я мав?
Хіба замало, що до саду вліз ти,
Як злодій, хочеш грабувати тут?
Вліз через мур господарю на зло — f
Ще й смієш так погрожувать зухвало?
Кед Погрожувать тобі? Так, смію. Присягаюсь най-
достойнішою кров'ю, що будь-коли була пролита, ще й зневажаю
тебе. Придивись до мене! Я п'ять днів нічого не їв, та підійди-но
зі своїми п'ятьма слугами — і якщо я не повбиваю усіх вас, мов
мух, хай бог не дасть мені більше навіть травинки покуштувати.
Айден Не скажуть, поки Англія стоїть,
Що Александер Айден, землевласник
Із Кента,— бився з бідняком голодним.
Ти пильно в очі подивись мені
І спробуй витримати погляд мій.
Як не рівняйсь, дрібний ти проти мене;
Твоя рука за палець мій не товща,
Нога твоя — мов прут; моя ж — колода"
Ступнею всю снагу в тобі зламаю.
Чи тільки руку вгору піднесу —
Вважай, що долі жде тебе могила.
Та що слова гучні? Лише слова.
Несказане мій меч нехай докаже.
Кед Клянусь моєю доблестю, про такого славного
воїна я навіть не чув! Крице, якщо зігнеться твоє вістря й ти,
перше ніж спочинеш у піхвах, не покраєш цього телепня, мов
скотину,— я навколішки молитиму бога, щоб обернув тебе на
вухналі.
Вони б'ються. Кед падає.
О, мене вбито! Голод, саме він убив мене. Хай би й десять тисяч

чортів вийшли проти мене, то я, аби тільки харчувався як слід ці п'ять днів, подолав би всіх. Усохни, саде, і стань віднині цвинтарем для всіх мешканців цього дому, бо нездоланна душа Кеда відлітає.

Айден То Кеда вбив я, зрадника страшного?
За це в пошані будеш, мій мечу:
Помру — тебе почеплять наді мною;
Цієї крові з вістря не зітру —
Немов герольд у шатах, будеш в ній
Всіх сповіщать про славний подвиг мій.

Кед Прощавай, Айдене, пишайся своєю перемогою.
Передай Кентові, що він позбувся найкращого свого сина, і вмов усіх на світі стати боягузами, бо мене, що не боявся нікого, подолав голод, а не доблесть.

(Умирає)

Айден Це кривда, свідок бог. Умри ж, поганцю!
Прокляття жінці, що тебе зродила!
Як увігнав я меч тобі у тіло,
Отак твою загнав би й душу в пекло.
Я звідси потягну тебе за ноги
До купи гною: там твоя могила,
Там презухвалу голову зітну
И державцеві врочисто віднесу,
А тулуб хай з'їдає вороння.

(Виходить, волочачи за собою ііло Кеда)

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА 1

Там же. Поле між Дартфордом та Блекхітом.

Входить із барабанним боєм і знаменами Иорк зі євоїм ірландським військом.

Йорк Так Йорк прийшов права свої добути,
Корону зняти з Генріха слабкого.
Лунайте, дзвони; ви, огні,, горіть,
Вітаючи законного монарха.

О Sancta Majestas! * Все дам за тебе!
Кориться хай, хто правити не може.
Моїй руці лиш золото тримати;
Коди мечем чи скіпетром не грає,
Замало сили у словах моїх.
Клянусь душею, скіпетр буде в ній,-
Французькі ним лілеї позбиваю.
Входить Бекінгем. .
Це ж хто мене тривожить? Бекінгем?
(Убік)
Його король прислав. Ну що ж, прикинусь.,,
Бекінгем Вітання йорку, як добро замислив.
Йорк Твоє вітання, Гемфрі Бекінгеме,
Приймаю. Сам прийшов чи хто прислав?
Бекінгем Державця Генріха я посланець.
Чого ти так у мирні дні озброївсь?
Такий же ти підданець, як і я,
Та всупереч обітниці і клятві
Без дозволу підняв численне військо
І привести посмів під самий двір.
Йорк
(убік)
Від злості ледве можу говорити...
О, потрощив би й скелі крем'яні,-
* О священна велич! (Лат.)
Так розлютивсь од цих страшних образ*
І на овечок та биків ладен
Я вилити весь гнів, мов той АяксІ
Знатніший родом я за короля,
Величніший і зовні, і в думках,
Та буду чемним, поки Генріх стане
Ще слабшим, а мені додасться сил.
(Уголос)
О Бекінгеме, ти пробач мені,
Що з відповіддю наче зволікав —

Скорбота невимовна дух проймає.
Війська привів — щоб короля звільнити
Від Сомерсета, що нещастя може
Володарю й державі принести.
Бекінгем Занадто вже зухвало ти вчинив.
Та, як не маєш іншої мети,
Король удовольнив твою вимогу:
Вже в Тауері герцог Сомерсет.
Йорк Клянешся честю ти, що в'язень він?
Бекінгем Клянуся честю я, що в'язень він.
йорк Що ж, Бекінгеме, розпускаю військо.
Я вдячний вам, солдати. Вільні ви.
Приходьте завтра на Сентджорджське поле
Отримати платню і все належне.
Хай прийме владар, доброчесний Генріх,
Найстаршого мого,— ні, всіх синів.
Щасливий буду я послати їх
Як запоруку вірності й любові;
Все — землю, зброю, коней і майно
Віддам йому, лиш Сомерсет умер би.
Бекінгем Твою покірність, Йорку, я хвалю.
Ходім до королівського шатра.
Входить король Генріх із почтом.
Генріх Що, Бекінгеме? Йорк нам зла не мислить,
Якщо попідруки іде з тобою?
Йорк Я з відданістю щирою й смиренням
Себе величності ввіряю вашій.
Генріх Тоді для чого ж військо ти привів?
Йорк Знешкодити лихого Сомерсета
І порішити Кеда-бунтаря;
А втім, я чув, його уже розбито.
Входить А й д є н із головою 'Кеда.
Айден Якщо людині грубій і простій
Дозволено до короля прийти,-
Ось зрадникову голову приніс я.

Це Кеда голова — його я вбив.
Генріх Це Кеда голова? Бог справедливий!
О дайте глянути на мертвий лик
Того, що так мене живий тривожив.
То що, мій друже, сам його убив?
Айден Так, владарю.
Генріх Як звешся і якого стану ти?
Айден Я Александер Айден, небагатий
Із Кенту дворянин, державцю вірний.
Бекінгем Як, владарю, чи не було б до речі
Цього сміливця рицарем зробити?
Генріх Схилися, Айдене.
Айден стає навколішки.
Ти — рицар. Встань!
У нагороду тисячу даєм
І хочем, щоб надалі нам служив ти.
Айден Повік служитиму державцю ревно,
Щоб стати гідним щедрості його!
(Встає)
Входять королева Маргарита й Сомерсет.
Генріх
(до Бекінгема)
Он королева й Сомерсет. Скажи,
Нехай від герцога його сховає.
Маргарита Не буде він ховатись — вийде сміло
Назустріч тисячі зухвалих йорків.
Йорк
(убік)
Це що таке? На волі Сомерсет?
То звільнить Иорк ув'язнені думки,
Все, що на серці, виповість тепер!
Невже я стерплю Сомерсета вид?
(Уголос)
Королю ниций! Не дотримав слова,
Хоч знав ти, що не стерплю я образи?

Який .же ти король? Ти не король!
Не випадає правити тобі —
Ти зрадникові ради не даси.
Не личить голові твоїй корона;
Тримати не урочий влади скіпетр,
А кий паломницький руці твоїй.
Моє чоло слід золоту вінчати —
Ясне чи хмуре, мов Ахіллів спис,
І гоїти спроможне, і разити.
Належить цій руці держати скіпетр
І ним державні стверджувать закони.
Тож поступись — над тим не маєш влади,
Хто волею небес володар твій.
Сомерсет Жахливий зрадник! Йорку, арештую
Тебе за зраду короля й держави.
Скорись! Навколішки, лихий зухвальцю!
Йорк Мені — навколішки? Спитаю їх
(показуючи на своїх солдатів),
Як дивляться вони на це. Гей ти,
* Поклич синів, довірених моїх.
Один із слуг виходить.
Вони не віддадуть під варту батька.
Мечі заставлять, щоб мене звільнити.
Маргарита Мерщій покличте Кліффорда сюди.
Хай скаже, чи спроможні байстрюки
За батька віроломного ручитись.
Один із почту виходить.
Йорк Неапольське поріддя кровожерне!
Лихий, кривавий Англії бичу!
Куди тобі до Йоркових синів?
Поручаться вони за батька; горе
Тим, хто поруку їх зневажить сміє.
Входять Едвард і Річард, сини Иорка.
Дивись, вони прийшли. Я певен в них.
Входять з другого боку лорд Кліффорд із сином.

Маргарита Ось Кліффорд, він відхилить їх поруку.
Кліффорд Здоров'я й щастя владарю моєму!
(Схиляє коліно)
Йорк Спасибі, Кліффорде. Які новини?
Ну, не лякай нас поглядом страшним.
Ми, Кліффорде, твій владар — знов схились
І помилку пробачимо тобі.
Кліффорд Ось, Йорку, владар мій. Не помилився я —
Це глибоко ти помилився в мені.
В Бедлам його! Чи з глузду він не з'їхав?
Генріх Так, лорде, божевільне честолюбство
Його штовхнуло проти короля.
Кліффорд Він зрадник; киньте в Тауер його
І голову розкольницьку зітніть.
Маргарита Не визнає арешту він. Ще й каже:
Сини поручаться за нього словом.
Яорк Чи ж так, сини?
Едвард Так, батьку,— як згодяться тут слова.
Річард Як не слова згодяться, то мечі.
Кліффорд Еге, тут ціле зрадницьке кубло!
Йорк Глянь в дзеркало — свій образ так назви.
Я — твій король, а ти — мерзенний зрадник.
' Покличте двох моїх ведмедів славних,
Нехай самим бряжчанням ланцюгів
Цих цуценят підступних розженуть.
Просіть, хай прийдуть Солсбері й Уорік.
Барабани.
Входять У орік та Солсбері з військом.
Кліффорд Оце ведмеді? Зацькуєм на смерть,
А ланцюгами скрутим вожая,-
Лиш спробуй вивести поперед нас.
Річард Я часто бачив: стримуваний ііес
Нахабно гризся, рвався, аж кипів,
А наразившись на ведмежу лапу,
Хвіст підібгавши, гірко скавучав.

і. Тепер така ж приємність жде і вас,
Як з Невілами схочете змагатись.
Кліффорд Цить, купо злості, виплодку гидкий,
Покорчений і зовні, і в думках!
Йорк Ну, начувайтеся, дамо вам жару.
Кліффорд Не гарячкуй, бо опечешся сам.
Генріх Уоріку, не гнеться вже коліно?
Ах, срібночолий Солсбері, куди
Ведеш, безумцю, сина-тугодума?
Вдаєш на ложі смертному буяна,
Вишукуєш крізь окуляри горе?
Де ж відданість? Де вірність? Як збулась їх
Ця інеєм покрита голова,
То де ще знайдуть на землі притулок?
Чи воювати хочеш і в могилі,
Зганьбити кров'ю свій поважний вік?
Тобі, старому, досвіду бракує?
Чи лиху вирішив служити ним?
Ганьба! Схили коліно як належить;
Вік дб землі вже й так його схиляє.
Солсбері Мілорде, я обміркував сумлінно
Уславленого герцога права
І щиро визнаю, що саме він
Англійського престолу спадкоємець.
Генріх Чи ти не клявсь" у вірності мені?
Солсбері Так, клявся.
Генріх Відступишся від клятви перед небом?
Солсбері Гріх присягать гріху, та гріх ще більший
Гріховної дотримуватись клятви.
Кого спроможне урочисте слово
Зобов'язати красти, убивати
Чи ґвалтувати дівчину цнотливу?
Дідизну віднімати в сироти,
Вдову законних позбавляти прав —
І все це на єдиній тій підставі,

Що так велить обітниця врочиста?
Маргарита Хай не викручується хитрий зрадник.
Генріх Де Бекінгем? Сюди хай прийде з військом.
Йорк Клич Бекінгема, клич усіх своїх —
Я зважився на смерть або на велич.
Кліффорд Як сни правдиві, я ручусь за перше.
Уорік Іди-но краще в ліжко й ще поспи —
Так перебудеш бойову грозу.
Кліффорд Знести я ладен значно більшу бурю,
Ніж та, що можеш ти здійняти нині.
Це викарбую на твоїм иШломі, . ,
Коли тебе впізнаю по гербу.
Уорік Клянуся давнім батьківським гербом,
Де здиблений ведмідь, ланцем прикутий
До палі,— буде в мене н-а шоломі
Сьогодні він, жахаючи тебе,
Мов на вершині буйний кедр, якому
Ніякі бурі й грози не страшні.
Кліффорд Зітну з твого шолома герб; ведмедя
Зневажливо ногою розтопчу
На зло ведмежому проводиреві.
Кліффорд-син До зброї, славний батьку мій! Придушим
Бунтівників та їхніх посіпак.
Річард Гей! Схаменись! Притримай язика —
Бог на вечерю нині вас чека.
Кліффорд-син І звідки звір таврований те зна?
Річард Як не Ісус чека, то сатана!
Виходять у різні боки,
СЦЕНА 2
Сент-Олбенс.
Тривога. Сутички.
Входить У о р ік.
Уорік Гей, Кліффорде, тебе гука Уорік!
Як од ведмедя ти не заховавсь,
Тепер, коли сурма сурмить тривогу

И повітря передсмертних криків повне,
Виходь, пихатий Кліффорде, на бій!
Уорік — чуєш, лорде з Кемберленду? —
Захрип, гукаючи тебе на прю.
Входить Й о р к.
Ви піший, славний лорде? Це ж чому?
/ Йорк Коня мого убив запеклий Кліффорд,
Та я належно поквитався з ним,
Зробивши здобиччю шулік, ворон
Тілистого улюбленця його.
Входить Кліффорд.
Уорік Одному чи обом нам час прийшов.
Йорк Стій, іншу здобич ти собі знайди;
Я оленя цього вполюю сам.
Уорік Що ж, Йорку славний, бийся за корону.
Я, Кліффорде, звитяги жду сьогодні;
Жаль тільки, що з тобою не зітнусь.
(Виходить)
Кліффорд Що, Йорку, дивишся? Чого ти ждеш?
Йорк Твою хоробрість полюбив би я,
Якби не був ти ворогом мені.
Кліффорд І ти здобув би доблестю пошану,
Якби вона не послужила зраді.
Йорк Поможе хай здолать тебе — її
В борні за праве діло виявляю!
Кліффорд Мої душа і тіло рвуться в бій!
Йорк Страшний заклад! Ну, що ж, обороняйся,
Вони б'ються. Кліффорд падає.
Кліффорд La fin couronne les oeuvres *.
(Умирає)
Йорк Ось мир дала тобі війна. Ти стих.
Хай буде мир тобі в світах ясних!
Виходить.
Входить Кліффорд-син.
Кліффорд-син Ганьба та сором! Все йде шкереберть.

Страх сум'яття веде, а сум'яття
Не захища — разить. Війна! Ти — виплід
Пекельний, неба гнівного слуга.
Вкинь у схололі груди наших військ
Жарини помсти! Втечу відверни.
Хто відданий війні — себе не любить,
А себелюбець може буть відважним
Не від природи, тільки випадково.
(Помічає тіло батька)
О, хай загине цей мерзенний світ!
Хай полум'я кінця його дочасно
Змішає землю й небо!
Сурма страшного суду хай лунає,
А всі дрібні й нікчемні звуки стихнуть!
Невже тобі судилось, любий тату,
* Кінець вінчає діло (фр-).
Проживши мирно юність, одягнувши
Сріблясті шати мудрої пори,
Дійшовши літ поважних, так загинуть
В лихім бою? Дивлюсь на тебе, й серце
Мов кам'яніє; доки б'ється, буде
Воно таким. Йорк не щадить старих,-
Малих не пощаджу; дівочі сльози
Для мене будуть, як вогню — роса,
А врода, що вгамовує тиранів,
Підживить, мов олива, пломінь гніву.
Віднині я не матиму жалю,
Коли й дитя зустріну з роду йорків:
Я так його покраю на шматки,
Немов Апсірта юного Медея.
Мені жорстокість славу принесе.
Руїно дому Кліффордів, ходім.
Так, як Еней старого ніс Анхіза,
Тебе на мужніх понесу плечах;
Але в Енея був живий тягар,

А в мене туга щонайтяжча в світі.
(Виходить, несучи тіло батька)
Входять, б'ючись. Річард і Со мер сет; Сомерсет ііадае мертвий.
Річард Тут і лежи,
Біля пивниці з вивіскою "Замок
Сент-Олбенський". Так герцог Сомерсет
Своєю смертю чаклуна прославив.
Лютуй, мій меч; нещадним, серце, будь!
Хай моляться попи за ворогів —
Б'ють королі їх у вогні боїв.
(Виходить)
Гамір бою, сутички.
Проходять кілька солдатів, несучи пораненого Бекінгема.
Входять король Генріх, королева Маргаритатаінші.
Маргарита Мерщій, владарю! Швидше утікаймо).
Генріх Нам не втекти від неба: зачекаймо.
> Маргарита Що з вами? Ані битись, ні тікати?
Тепер велять і мужність нам, і мудрість
Тікати, поступившись ворогам;
Інакше не врятуємо себе.
Вдалині гамір бою.
Вас візьмуть— і зведуться нанівець
Гаразди наші. А щасливо зникнем
(Могли б, якби не зволікали ви) —
До Лондона прибудем. Там вас люблять
І рану, завдану монаршій долі,
Загоять.
Входить К лі ф форд-син.
Кліффорд-син Якби не віщувало серце горя,
Я б лихословив, та не спонукав
До втечі вас. Тікати слід-зневіра
Серця солдатів наших охопила.
Мерщій! Зберем війська і доживем,
Що втішимося їхнім чорним днем.
Мерщій, володарю!

Виходять. '

СЦЕНА З

Поле біля Сент-Олбенса, . і; ., ..-. : . — ...-

Гамір битви. Відбій.

Входять Йорк, Річард, Уорік та солдати з барабанами й знаменами.

Йорк Де Солсбері? Хто скаже, де він, що з ним?

Де лев старий, що в люті забуває

Про вік свій кволий і руйнівний час

І, мов юнак в розповнІ буйних.сил,

Не знає втоми? Цей щасливий день —

Ніщо; ні п'яді ми не здобули,

Якщо загинув він.

Річард Мій славний батьку,'

Я тричі підсадив його в сідло, ...

Відбороняв, коли він падав, тричі;

Виводив тричі геть із гущі битви,

Вмовляючи на поле не вертатись,

Та він з'являвсь, де найлютіший бій.

Мов дорогі прикраси в скромнім домі,

В старому тілі був незламний дух.

Та ось він, воїн доблесний, іде.

Входить Солсбері.

Солсбері Клянусь мечем/ ти нині бився як слід,

І всі ми теж. Ну, Річарде, спасибі.

Бог знає, скільки маю ще прошітй,

І зволив, щоб від мене ти сьогодні

Смерть неминучу тричі відвернув

Що ж, лорди, ми не довершили овравиі

Не досить втечі наших ворогів —

Знов голови піднять вони спроможні.

Йорк Так, знаю: конче треба йти за ними.

Я чув, король до Лондона утік,

Щоб якнайшвидше скликати парламент"

Догнать, покіль листів не розіслав він!

Уоріку, чи гнатись нам за ними?

Уорік За ними? Випередить, як можливо!
Ну, лорди, це, клянусь, був славний день —
Бій під Сент-Олбенсом, звитяга Йорка
Увічняться в прийдешніх поколіннях.
На Лондон! Грайте, сурми голоснії
Хай випадають нам такі лиш дні!
Виходять.

Примітки

Детальну післямову до трилогії Генріх VI див. у першій частині.

ПРИМІТКИ ДО "ГЕНРІХА VI", ЧАСТИНИ ДРУГОЇ

С. 130-131. Більшість дійових осіб тут — та сама, що і в першій частині хроніки. До них додаються:

Гемфрі, герцог Бекінгем — син графа Стаффорда, прибічник Генріха VI. Від імені короля вів переговори з повстанцями Джека Кеда.

Елеонора, герцогиня Глостерська — дружина Гемфрі Глостера; справу проти неї підняв єпископ Вінчестерський, щоб підірвати позиції її чоловіка. В дійсності справа герцогині Глостерської і суд над нею мали місце за три роки до одруження Генріха VI з Маргаритою.

Едвард Плантагенет — старший син Річарда Плантагенета, герцога Иорка, згодом — король Едвард IV.

Річард Плантагенет — наймолодший син герцога йорка, згодом — король Річард III.

Граф Уорік — Річард Невіл, зять Річарда Уоріка, прозваний "творцем королів". Зіграв вирішальну роль у перемозі Йорків над Ланкастерами і зведенні на престол Едварда IV; після одруження молодого короля з

Єлизаветою Грей перейшов на бік Ланкастерів і загинув у битві при Барнеті (1471).

Лорд Кліффорд — вірний прибічник Ланкастерів.

Джек Кед — керівник селянського повстання у графстві Кент. Видавав себе за графа Мортімера, претендента на корону. Обіцяв селянам запровадження соціальної рівності й спільності майна. В липні 1450 року вступив зі своїми загонами в Лондон. Однак повсталі селяни піддалися демагогії Кліффорда іі склали зброю. Кеда вбив дворянин Айден, як це й показано у Шекспіра.

С. 135. П'ятнадцяту... хоче Сеффолк.— Додатковий податок у розмірі однієї п'ятнадцятої частини всіх звичайних щорічних податків, який збирали за надзвичайних обставин.

С. 138. Як той вогонь Алфеї, що, поліно Пожерши, з'їв і серце Мелеагра.— За грецьким міфом, Алфея була матір'ю героя Мелеагра. При його народженні Мойри, богині долі, повідомили Алфею, що її син житиме доти, доки не згорить поліно у вогнищі. Алфея вихопила поліно й довго берегла його. Коли ж Мелеагр убив своїх дядьків —її братів,- Алфея кинула поліно у вогонь.

До Невілів пристану...— Тобто до Солсбері, Уоріка та інших представників цієї могутньої феодальної родини.

С. 142. ...обгородив громадські вигони в Мелфорді.— Відгомін відомого процесу обгороджування, який розпочався в Англії у XV ст. Глибокий аналіз цього процесу дав К— Маркс у "Капіталі" (т. I, р. XXIV).

С. 148. Аснато! — анаграма звертання: "Сатано!"

С. 150. Aio te...— Знаменита двозначна відповідь дельфійського оракула епірському цареві Пірру; її можна розуміти і як "Еакід (Пірр) може перемогти римлян", і як "римляни можуть перемогти Еакіда".

С. 158. Цей Едмунд ще при владі Болінгброка... домагавсь корони.— Слідом за хроністами, Шекспір тут помиляється: на корону претендував Едмунд Мортімер-молодший; в полоні у Глендауера перебував його дядько.

С. 168. То він мов голуб? Пір'я, знать, позичив, А сам такий зловісний, наче ворон.— Це і дальші порівняння людських характерів і вдач звірів Шекспір будує на основі байок Езопа, які він знав за шкільною версією Камеріуса, поширеною в Англії XVI ст.

С. 170. Та це лише пролог в шаленій грі...— Устами Глостера Шекспір оцінює зображувані події як пролог до війни Білої і Червоної троянд.

С. 174. Керни — легкоозброєні ірландські воїни-селяни.

С. 177. Василіск — у грецькій міфології, фантастичний звір, що вбивав самим лише поглядом.

С. 178. Й того, хто випустив їх із печери...— Мова про Еола, бога вітрів у давніх греків, який нібито випускав вітри із печер.

С. 182. Владарю, передать просив народ...— Одна із сцен, у яких Шекспір показує історичну активність народу.

С. 184. ...мов стогін мандрагори...— Існувало повір'я, що, коли виривають корінь мандрагори, вона стогне, як людина.

С. 186. Що сон солодкий у твоїх обіймах...— Версія, за якою королева Маргарита була коханкою герцога Сеффолка, не підтверджується історичними джерелами.

Елізіум (Елісій, Єлісейські поля) — в грецькій міфології, поля блаженства у підземному царстві мертвих.

Ірида — в грецькій міфології, богиня райдуги й вісниця богів, яка могла проникати навіть у морські глибини та в підземне царство.

С. 187. ...стирчить Липким гіллям; мою крилату душу Піймає! — Образ, заснований на тому, що для ловитви пташок гілки дерев намазували клеєм.

С. 188. ...завиваючи, женуть вовки Гекати коней — тих, що тягнуть ніч...— Перефразування міфологічного образу Ночі, яку тягнуть дракони, названі у Шекспіра кіньми.

С. 189. ...ім'я твоє Скоріш не Водді — "води", а Готьє.— Водді (Вотті) і Готьє — варіанти імені Волтер.

С. 190. Лорд? Сер Пуль?.. Пуль-пуль! Пулькатий вишкребку багна! — Давньофранцузьке прізвище Сеффолка Pole співзвучне з англійським словом pool (пул) — болото, калюжа.

...зажерся... шматками серця матері своєї.— Тут слово "мати" означає "вітчизна".

С. 191. Убивством безневинного державця...— Тобто Річарда II. (Див. хроніку Шекспіра "Річард II").

Invitis nubibus (лат.) — "наперекір хмарам". Цей девіз мав на своєму гербі також Річард II.

Баргул — про цього пірата античного світу згадує Ціцерон у творі "Про установи".

С. 192. Раб, розбишака, римський гладіатор Вбив Туллія...— Так повідомляє про смерть Марка Туллія Ціцерона Плутарх у своїх "Порівняльних життєписах".

...Цезаря зарізав Брут-байстрючище...— Існувала легенда, нібито Брут був нешлюбним сином Цезаря.

...дикуни убили Помпея...— Насправді Помпея вбили єгиптяни, щоб догодити Цезарю.

С. 195. Чіпсайд — одна з людних вулиць тогочасного Лондона, яку Джек Кед хотів перетворити на громадське пасовисько.

"жалить бджолиний віск.— У той час були воскові печаті, які, зокрема, прикладалися до боргових зобов'язань.

Еммануїл...— Таке пишуть угорі на указах.— Словом "Еммануїл", що по-давньо-єврейському означає "з нами бог", починалося багато офіційних паперів.

-.ти пишеш своє ім'я чи, як кожна порядна людина, маєш свій особливий знак? — У той час прості люди були поспіль неписьменними і замість підпису ставили на паперах знак.

С. 200. Саутворк — на той час південне передмістя Лондона.

С. 201. Лондонський камінь — старовинний камінь у центрі Лондона; доторк до цього каменя символізував оволодіння містом.

С. 202. Тепер ідіть — хто громити Савойський палац, хто до королівських судів.— Савойський палац належав Ланкастерам; був знищений під час повстання Уота Тайлера в 1381 році. Шекспір переносить цю подію на пізніший час, так само як розгром правових шкіл та знищення судових архівів.

С. 204. ...пише Цезар в спогадах своїх.— Тобто в "Нотатках про Галльську війну".

С. 208. Галлогласи — важкоозброєна ірландська піхота.

С. 213. / на овечок та биків ладен Я вилити весь гнів, мов той Аякс! — В Гомеровій "Іліаді" Аякс, один із героїв Троянської війни, хотів помститися ахейцям за образу, але Афіна потьмарила його розум, і він накинувся на стадо корів та биків і почав його нищити.

С. 216. Покличте двох моїх ведмедів славних...— На гербі роду Невілів, до якого належали Солсбері й Уорік, був зображений ведмідь у ланцюгах,

С. 220. ...немов Апсірта юного — Медея.— В міфі про аргонавтів Медея, щоб відвернути увагу свого батька, царя Колхіди, від Ясона, який утікав з викраденим золотим руном, убила свого молодшого брата Апсірта і, покраявши його на шматки, кидала їх у море.